Uit de geschiedenis der Heilig-Graforde in België en aangrenzende gewesten

Een van de werken van de reguliere Heilig-Grafkanunnik : J. P. Radlinski, proost van Miechów en proost-generaal (1744-1762) van de Poolse Ordesprovincie, draagt als titel : *Synopsis nonnullorum privilegiorum, decretorum, indulgentiarum et aliquarum praerogativarum Ordinis Canonicorum et Canonissarum regularium Custodum Sacrosancti Hierosolymitani Sepulchri Christi Domini*, proposita a M. Jacobo Paulo Radlinski, Polono, S. T. Doctore, ejusdem Praeposito Generali Infulato [1]). Einde juni 1967 kon de Koninklijke Bibliotheek van België te Brussel, dat werk, berustend in de Bibliotheca Jagellonicae te Kraków, voor een korte tijd in bruikleen bekomen. Exemplaren van dat 18de-eeuws werk, — het bevat 36 hoofdstukken —, zijn uiterst zeldzaam geworden; in geen enkel bibliotheek van onze streken is het voorhanden. Ik vind het daarom verantwoord hier de hoofdstukken XVII tot en met XXVII opnieuw te publiceren. Deze hoofdstukken nl. bevatten tal van eigentijdse gegevens betreffende de kloosters van België en aangrenzende gewesten. En al zijn die bijzonderheden allereerst interessant voor de geschiedkundige kennis van de Heilig-Graforde zelf, ze belichten daarnaast ook de algemene en. lokale geschiedenis van onze gewesten tijdens de 17de en de 18e eeuw.

Onderhavig artikel sluit daarenboven enigszins aan bij de studie : *Geschiedenis van de priorij van reguliere kanunniken van het Heilig Graf te Sint-Odiliënberg* (*1467-1639*), die verscheen in vorige jaargang van « Augustiniana » en vindt hier dus wel zijn passend kader.

J. P. Radlinski [2]) schreef tussen de jaren 1725 en 1759 verscheiden

[1]) Cracoviae, 1754, Typis Michaelis Josephi Antonii Dyaszewski S. R. M. Typ., in 1754, [I-VII] + 232 + 7 ongenummerde pp.

[2]) J. P. Radlinski werd geboren uit een adellijk geslacht (met als blazoen « Srzeniawa », voorstellend een stroom van zilver op veld van keel). Een kronijk van het jaar 1762 van de proosdij Miechów vermeldt dat hij overleed op 3 januari 1762, oud 72 jaar. Hij werd dus geboren ca. 1690. Men weet dat hij in 1718 als « professus conventus Miechoviensis prius in philosophiae obtentus doctoratus », aan de Academie van Kraków promoveerde tot doctor in de theologie. Zijn doctorale thesis droeg vermoedelijk als

werken. Hij was de tweede proost-generaal (1744-1762) van Polen, na de splitsing doorgevoerd in 1725, van de commende en de door de kloosterlingen van Miechów gekozen overste van hun proosdij. Radlinski bevorderde het door proost Stepkowski (1732-1742), zijn voorganger, genormaliseerde kloosterleven. Als een geestelijke vader oefende hij zijn mandaat uit. Vol liefde voor zijn proosdij en zijn Orde, schreef hij in zijn *Synopsis*, de geschiedenis van beide. Volgens het voorwoord van *Synopsis* [3]) steunt de auteur voor zijn gegevens tot van vóór 1650 ongeveer, vooral op de uitgaven in 1625 en 1634-1646 bezorgd door S. Nakielski [4]), een 17de-eeuwse kanunnik van zijn Orde. Doch in het

titel : *In Nomine Domini Amen. Questio theologica de Personis Divinis...* », werk gedrukt te Kraków in 1718. — Mede door toedoen van Radlinski werd het studiecentrum voor opleiding van de jonge kloosterlingen in de wijsbegeerte en de theologie, van Miechów overgeplaatst naar het klooster St.Hedwigis te Stradom, een voorstad van Kraków. Radlinski werd er de eerste professor. Tegelijkertijd was hij er overste en van 1723 tot 1726 pastoor van de afhankelijke parochie te Chełm, van 1726 tot 1738, van het afhankelijk klooster te Lezajsk. In 1736 was hij bovendien custos geworden van het convent van Miechów. In 1739 nam hij ontslag uit deze functie en was van 1739 tot 1744 werkzaam te Przeworsk. Na het overlijden van de proost-generaal Stanislas Stepkowski op 17 maart 1742 bleef het generalaat dat hele jaar vacant. De juiste verkiezingsdatum van Radlinski tot dat ambt is niet bekend, de bekrachtiging van zijn aanstelling door bul van paus Benedictus XIV, dateert van 10 december 1743. Radlinski trad in functie op 29 januari 1744 en bleef zijn mandaat uitoefenen tot aan zijn overlijden op 3 januari 1762.

Radlinski was een zeer verdienstelijk bestuurder van de Heilig-Graforde in Polen. Hij behartigde de opleiding van zijn ordebroeders, herstelde de verslapte kloostertucht, visiteerde vaak de kloosters onder zijn gezag gesteld. Hij liet de kerk en de kloostergebouwen restaureren toen die in 1745 door brand waren geteisterd. Hij was bovendien een vruchtbaar schrijver. Hij gaf zeker een 35-tal werken uit, handelend over theologie, wijsbegeerte, geschiedenis, kloosteropleiding, predikatie, enz. 34 hss, zo vertelde hij zelf in een van zijn geschriften, gingen verloren bij de brand van 1745. Hij schreef ook een uitgebreide kronijk over zijn proosdij. Elf van zijn uitgaven zijn bewaard gebleven in de Bibliotheca Jagellonicae te Kraków. Cfr. Zbigniew Peckowski, *Miechów*, Kraków, 1967, p. 334-337, 340, en plaat, nr. 82, p. 464. — Id., *Brief van 24 september 1971.* — Zie *infra*, portret van Radlinski, plaat 1.

[3]) Cfr. *infra*, p. 404. Praefatio p. [VI-VII].

[4]) Samuel Nakielski werd geboren in 1584 te Lelow, uit een adelijk geslacht dat als wapen had Szreniawa. Hij studeerde te Kraków en promoveerde er in 1602 tot magister in de wijsbegeerte; in 1605 verwierf hij aan de Jagello-universiteit het baccalaureaat in de godgeleerdheid. In 1611 trad hij te Miechów in de Orde van het Heilig-Graf. Na priester te zijn gewijd in 1613 te Gniezno, werd hij aangesteld voor parochiedienst te Przeworsk en vervulde het ambt van prediker. Van af het jaar 1616 werd hij rector van het college van Sint Hedwig te Stradom. Hij gaf daar ook het werk uit : *De sacra antiquitate et statu Ordinis canonicorum custodum Sacrosancti Sepulchri Hierosolymitani,*

werk van juistgenoemde wordt niet gerept over de Tweede Orde of die van Reguliere Kanunnikessen van het Heilig Graf, Orde die nochtans bestond in Spanje, Germanië, Gallië en andere gebieden. Radlinski beijvert zich in zijn boek zelf gegevens daaromtrent te verstrekken. Hij noemt Petrus de Pilca Korycinski [5]), proost-generaal (1677-1680) van Miechów, de stichter van de vrouwelijke tak in Polen. Het opzet van die stichting mislukte echter omdat één van de twee stichteressen uit Germanië gekomen, te Miechów overleed en de andere naar haar streek terugkeerde. Deze poging werd eigenlijk ondernomen tussen 1670 en 1677, jaren dat Petrus de Pilca Korycinski, nog coadjutor was van Albertus de Pilca Korycinski, zijn oom, de commenditaire proost (1655-1677) van Miechów, in 1669 tot aartsbisschop van Lwow verheven [6]). Naar het verlangen van de communiteit van Miechów, en om zijn taak beter te kunnen behartigen, trad Petrus te Miechów

Cracoviae, 1625. In 1625-1626 was hij te Rome en promoveerde er tot doctor in Theologie. Terug in Polen, hernam hij er zijn functie als rector en schrijver. Tussen 1634 en 1646 publiceerde hij zijn tweede hoofdwerk over de Orde : *Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis*, Cracoviae, 1634-1646, In officina Francisci Cesarii. Tijdens zijn laatste levensjaren verbleef hij in zijn professieklooster : de proosdij te Miechów. Hij overleed er op 2 januari 1652. Cfr. Zbigniew Peckowski, *Miechów*, p. 58, 295, 328-329, 352, 357-358, 362, 363, 437, 456. — Fr. P. Peckalski, *op. cit.*, p. 148-151.

[5]) Petrus de Pilca Korycinski, geboren ca. 1640, zoon van de grootkanselier van Polen Stephanus de Pilca Korycinski van het adellijk geslacht Ascia en Petronella Gembicka, van het adellijk huis Natecz, werd na humaniorastudies, en na hogere en militaire opleiding starost (= kapitein) te Rabsztyn. Hij zegde zijn militaire loopbaan vaarwel, werd priester, later aartsdiaken van Pultusk. Zijn oom, Albert de Pilca Korycinski, commenditaire proost-generaal van Miechów. vroeg aan koning Jan Casimir, in 1669, bij zijn verheffing tot aartsbisschop van Lwow, zijn neef Petrus te benoemen tot coadjutor voor Miechów, met recht van opvolging. In 1670 wordt Petrus met dat ambt bekleed. En bij het overlijden van Albert, zijn oom, op 17 januari 1677, wordt hij proost-generaal van Miechów, aanstelling door Rome bekrachtigd op 23 november 1678. Hij werd daarop bisschop van Chelm benoemd, maar overleed reeds vóór hij de bisschopswijding had ontvangen. Cfr. *Synopsis*, p. 149-163. — Numa Albot (anagram van A. Baulmont), *Les religieuses chanoinesses du Saint-Sépulchre de Charleville*, Arcis-sur Aube, 1893 p. 49-50. Overdruk uit : *Revue de Champagne et de Brie*, 1887-1888. — Zbigniew Peckowski, *Miechów*, p. 289, 332 met plaat nr. 80, 380, 406, 465. — Zie plaat 2.

[6]) *Ibid.* — Albertus de Pilca Korycinski = Wojciech Korycinski, kanunnik van Kraków en van Luck, eresecretaris van de koninklijke administratie, werd commenditaire proost-generaal van de Heilig-Graforde in 1655, (toch was hij geen lid van de Heilig-Graforde), bisschop van Kamienna, vervolgens aartsbisschop (1669-1677) van Lwow. Hij overleed te Miechów op 17 januari 1677. Cfr. Zbigniew Peckowski, *Miechów*, p. 82, 332, 406, 465. — Fr. P. Peckalski, *op. cit.*, p. 110-112.

in als priester-kanunnik. Dit gebeurde op 16 maart 1674 en op 27 april 1675 legde hij er plechtige kloostergeloften af. Als lid van de Heilig-Graforde en coadjutor van proost-generaal en aartsbisschop Albertus, zijn oom, verwezenlijkte hij de Unie van de Germaanse en de Poolse provincie van de Orde, met als generale overste de proost van Miechów. Deze vereniging werd voltrokken met goedkeuring van het algemeen Ordeskapittel gehouden te Miechów, en de voorwaarden ervan gestipuleerd in het charter van 17 april 1676, ondertekend door de proost-generaal Albert, zijn coadjutor Petrus, door de stemgerechtigden van het kapittel, en voorzien van het authentiek zegel van elk dezer drie instanties. Het charter werd gezonden naar Libert van Elsrack, prior van La Xhavée, die als vicaris-generaal van de heropgerichte Nedergermaanse provincie zou fungeren [7]).

Hoofdstuk XVII van de *Synopsis* bevat een relaas over het tot stand komen van deze Unie. Radlinski gebruikt daarvoor : de brieven in 1674-1675 door *L*ibertus (niet *G*ibertus) van Elsrack, prior van Mons Oliveti te La Xhavée, naar Miechów gezonden, voor de kloosters van Neder-Germanië en het antwoord op die brieven vanuit Miechów. Maar wat bij het aandachtig doorlezen van die correspondentie opvalt, is dat de vierde brief uit België, die is opgenomen in Hoofdstuk XVII, een schrijven is gedateerd 30 oktober 1685, van de priorin van de kanunnikessen van Bouvignes Marg. Ther. de l'Escaille (p.103) en de inhoud ervan thuishoort na hoofdstuk XVIII. Het juistgenoemde hoofdstuk van *Synopsis* bevat een schrijven van 18 mei 1678 van de proost-generaal Petrus de Pilca Korycinski aan de aangesloten kloosters van Belgë, inhoudend het verzoek deel te nemen aan het vierde algemeen Ordeskapittel, dat zal doorgaan op 8 oktober 1678. In gezegd kapittel werd de Unie van de Belgische huizen met die van Polen bekrachtigd, en Libert van Elsrack benoemd tot Commissaris van alle kanunniken en kanunnikessen van het Heilig Graf in België. Proost Petrus de Pilca Korycinski reisde in 1680 als gezant van koning Jan Casimir [8]), naar de koning van Spanje en naar de regent van Portugal.

[7]) Cfr. *Ibid.* — *Infra*, Bijlage I, p. 457 en plaat 2. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters van het Heilig Graf in het Prinsbisdom Luik, vanaf hun ontstaan tot aan de Franse Revolutie (1480-1798)*, Leuven/Antwerpen, 1941, p. 110.

[8]) De aangesloten vrouwenkloosters vermeld in de akte van 17 april 1676, zijn : Bouvignes en Verviers. Waarschijnlijk sloten later nog andere kanunnikessenkloosters zich bij de Unie aan. Cfr. *infra*, Bijlagen I en II, p. 457-461. — Numa Albot, *op. cit.*, p. 49-50.— Zr. M. Hereswitha, *Le monastère des chanoinesses régulières du Saint Sépulcre à Bouvignes (1666-1797)*, in : *Annales de la Société Archéologique de Namur* (= ASAN),

Bij die gelegenheid bezocht hij het Sepulcrinessenklooster van Belle-Chasse bij Parijs. Zijn plan was ook de andere priorijen in Frankrijk, België en Duitsland te bezoeken, doch, zwaar ziek, moest hij onverwijld naar Polen terugreizen. Hij overleed er eind van dat jaar 1680 [9]).

Zijn project : de vrouwelijke tak van de Orde in Polen te vestigen, bleef onvervuld; geen van zijn opvolgers bracht het ten uitvoer. En ook zijn wens de Unie tussen de provincies te verstevigen werd niet verwezenlijkt. Korte jaren na zijn heengaan zou de Unie worden ontbonden. Immers, door het verkopen van La Xhavée op 8 november 1685 aan de Karmelieten en secularisatie van die priorij in 1686, dus ook van Libert van Elsrack, verviel het centrum van deze Unie in België [10]).

Het schrijven van de priorin van Bouvignes van 30 oktober 1685, waarin zij de hoop uitdrukt dat de Unie zal worden behouden, en dat gericht is tot de Custos van Miechów en niet tot de proost-generaal Michael Radziejowski (1680-1700), die geen regulier kanunnik van het Heilig Graf was, maar seculiere geestelijke [11]), kan enkel door de hierboven vermelde gebeurtenissen van na 1680 worden verklaard.

In de hoofdstukken XIX tot XXVI behandelt Radlinski de oorsprong en het geschiedkundig verloop van de tijdelijk bij de Unie aangesloten priorijen van Hoogcruts en La Xhavée. Hij gebruikt voor die priorijen de tekst opgemaakt door A. Cox, prior van Hoogcruts. Over de aangesloten kanunnikessenkloosters van Verviers en Bouvignes en over de andere kloosters bestaande in West-Europa, put Radlinski zijn gegevens uit de antwoorden hem toegezonden op de brieven die hij naar die kloosters had geschreven en die een vragenlijst bevatten betreffend de gewenste inlichtingen. De eigentijdse gegevens zijn juist, ook doorgaans de 17de-eeuwse bijzonderheden die hij in zijn boek aanhaalt: de andere gegevens zijn meestal onvolledig

t. LV, 1970, p. 233-234. — Zr. M. Hereswitha, *Libert van Elsrack*, in : *Nationaal Biografisch Woordenboek* (= *Nat. Biogr. W.*), Brussel, dl. III, 1968, kol. 303-307.

[9]) Cfr. Numa Albot, *op. cit.*, p. 50. — *Supra*, p. 400 en vn. 5.

[10]) J. Daris, *L'Ordre du Saint Sépulcre au diocèse de Liège*, in : *Notices sur les églises du diocèse de Liège*, t. II : Liège, 1871, p. 167-258, speciaal p. 177-178. — Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 48, 110. — Id., *De Priorij van de reguliere kanunniken van het Heilig Graf te Sint-Odiliënberg (1467-1639)*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 294-295, 307-310.

[11]) *Supra*, p. 401 ;, tekst vóór en vn. 8. Michael Radziejowski, kardinaal, bisschop van Warminsk, aartsbisschop van Gniezno (1687-1700). Cfr. Zbigniew Peckowski, *Miechów*, p. 60, 465 — Fr. P. Peckalski, *op. cit.*, p. 112-113.

en soms zelfs foutief. Zo b.v. ligt de oorsprong van de vrouwelijke tak niet te Luik, zoals in *Synopsis* vermeld staat, maar te Kinrooi bij Maaseik [12]). In hoofdstuk XXVII van dat werk leest men de tekst van een schrijven van 1 februari 1749, vermeldend dat de paus een aflaat verleent, te verdienen van 1750 af in al de kerken van de Heilig-Graforde, op de Tweede zondag na Pasen. Die akte vormt samen met de tekst van hoofdstuk XXVIII, handelend over Petrus de Pilca Korycynski, het slot van het geschiedkundig relaas dat de auteur geeft over de Nedergermaanse Ordesprovincie. De verdere hoofdstukken lopen over de geschiedenis van de Orde in Polen en aangrenzende gewesten.

Voor wat het hier gepubliceerde uit de *Synopsis* betreft nog het volgende : Op de interpunctie na, die werd aangepast aan de huidige regeling, is de oorspronkelijke tekst van 1754 ongewijzigd overgenomen. Foutieve plaatsbenamingen en foutieve data werden rechtgezet in de voetnoten en geschiedkundige bijzonderheden, zo nodig, daar verbeterd naar de jongste gegevens. De paginering van Synopsis werd tussen [] aangeduid. — In de voetnoten wordt de titel van een aangehaald werk, alleen de eerste maal dat het voorkomt, volledig geciteerd.

SYNOPSIS
Nonnulorum Privilegiorum, Decretorum,
Indulgentiarum et aliquarum Praerogativarum
ORDINIS
CANONICORUM
et
CANONISSARUM
Regularium, Custodum Sacrosancti Hierosolymitani SEPULCHRI CHRISTI
Domini
PROPOSITA,
à
M. JACOBO PAULO
RADLINSKI,

[12]) Voor het eerste vrouwenklooster der Heilig-Graforde in Neder-Germanië, cfr. Plaat 2 en bijlagen II en III, p. 462-467. — Zr. M. Hereswitha, *De priorij ..... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 320. — *Infra*, p. 437, vn. 73.

Polono, S. T. Doctore, ejusdem Ordinis Praeposito
Generali Infulato,
Anno Domini 1754
CRACOVIAE
Typis Josephi Antonii Dyaszewski S. R. M. Typ.

[p. VI] PRAEFATIO

Ad Benevolum Lectorem,

Dum tibi Benevole Lector porrigo Synopsim, compendium et seriem Privilegiorum, Iurium, Indulgentiarum et Praerogativarum Ordinis Nostri, non intendo hic omnia privilegia et iura referre, sed tantum aliqua recentiora, quia antiquiora Noster Historicus SAMUEL NAKIELSKI [13]) sufficientissime collegit et impressit in suo libro cui titulis : *Miechovia seu Promptuarium Antiquitatum Monasterii Miechoviensis et Universi Ordinis Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri,* et il altero libro cui titulus : *De Sacra Antiquitate et statu Ordinis Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri.* Quia vero Samuel Nakielski nihil innuit in suo utroque libro, de Canonissis nostris, existentibus in Germania, Gallia, Hispania et aliis provinciis et dominiis, ideo ego de illis ad finem hujus opusculi brevem narrationem porrigo, ut etiam in Polonia pateat illarum amplitudo et notitia. Has nostras Canonissas conduxerat in Poloniam, praesertim Miechoviam ex Germania, Petrus de Pilca Korycinski, Praepositus Generalis Ordinis Nostri, illas fundaturus, sed quia fuit morte praeventus, ideo fundatio haec suum non habuit effectum. Proinde una [p. VII] Canonissa rediit in Germaniam, altero vero hic est mortua, et sepulta est in ecclesia Miechoviensi. In eodem opusculo, ante narrationem de Canonissis, tractatur etiam de Canonicis nostris in Belgio et alibi existentibus. His igitur, amice Lector, utere et pro me maximo peccatore (si non gravaberis) Deum exora. Totum opusculum hoc disponetur in capita, proinde a primo capite, illud ipso facto inchoamus.

[13]) *Supra*, tekst vóór en vn 4, p. 399.

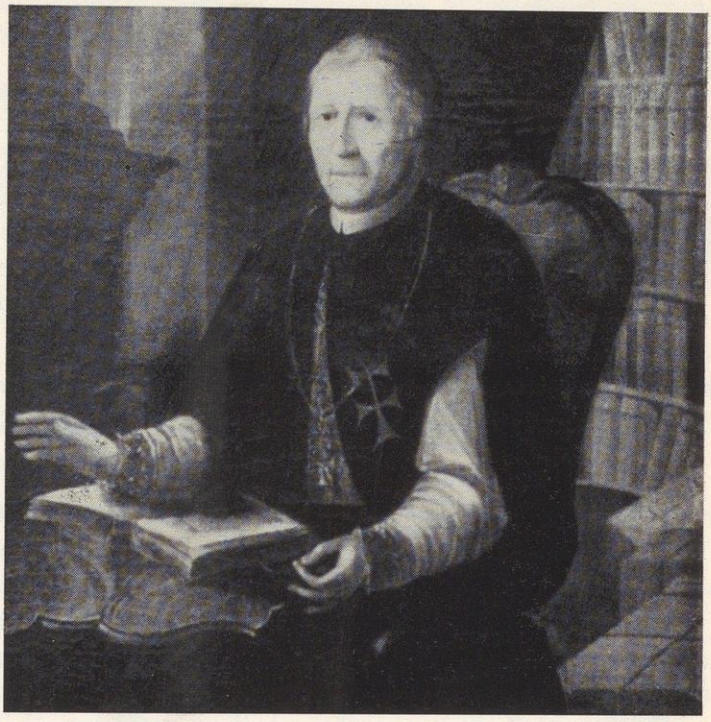

Olieverfschilderij (H. 2.50 m × 1.60 m.)

J. P. RADLINSKI
Proost-generaal der H.-Graforde : 1744-1762
auteur van : *Synopsis*

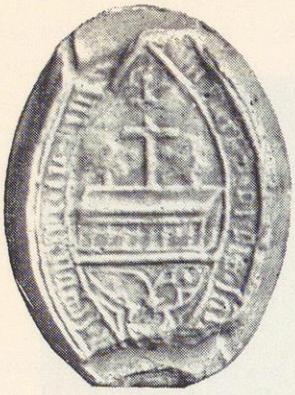

a) Zegel van het kanunikessenkloos-ter van het Heilig-Graf van Kinrooi (1486)

b) Tekening (M. Hendrickx) ter ver-duidelijking van het zegel.

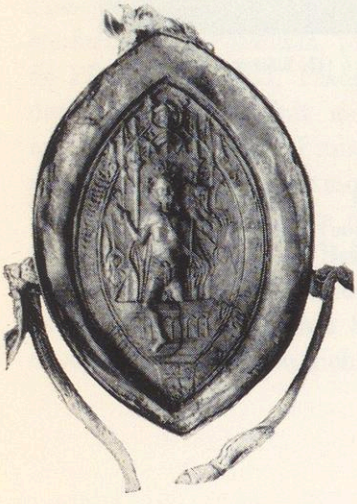

Zegel van de proost-generaal van Miechów (1676)

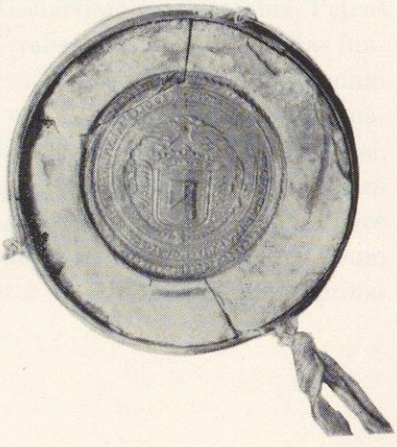

Zegel van P. de Pilca Korycinski, coadjutor v.d. proost-generaal (1676)

[p. 97] CAPUT XVII

De Unione Canonicorum et Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri cum Conventu Generali et tota Congregatione Miechoviensi.

Praeter Monasteria nostra in Majori et Minori Polonia, in Hispania, in Hungaria, Bohemia et Moravia [p. 98] et Silesia, existunt etiam Monasteria in Belgio et aliis Provinciis, tam Canonicorum quam Canonissarum Ordinis nostri. Certum ergo est, quod Belgica Monasteria erant olim avulsa, sponte et deliberate petierunt Unionem, incorporationem et subiectionem Praeposito Generali, cujus petitionis adfero hic aliquot epistolas a Canonicis Belgicis directas.

Epistola I

ad Reverendissime Petrum Koryцinski [14]), *protunc Coadiutorem et postmodum brevi Praepositum Generalem.*

Illustrissime et Reverendissime Domine Patrone plurimum nobis Observantissime,

Haud memini legisse me gratiores Literas, quam quas benigne placuit Illustrissimae et Reverendissimae Dominationi suae, 11ma Novembr. Cracoviae datas, nobis inscribere. Siquidem dictu est incredibile quantum Universus hic Ordo Noster (cui per exoriens Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae Novum sydus affulgere videtur, Lumen ad revelationem Gentium et Gloriam Plenariam plebis tuae Israel) quantum nobis iisdem ultro, utroque communicatis, tum spei bonae, tum limpidissimi gaudii perceperit. Faxit porro Dominus DEUS, ut emissa (quod vovemus) Ordinis Professione, et Diplomate amplissimo Romae obtento, superatisque reliquis quae negotium adeo Sanctum, (quod tanto nisu et ardore habet) retardare possent difficultatibus, in unitatem Corporis, ejusdem cooptati, sub uno CAPITE, per animorum intimam coniunctionem, colligati vinculo charitatis et pacis, vivere possimus in Jerusalem. Quod quidem ad me meosque pertinet, paratissimi sumus, una omnes instrumento jam nunc ad it rite concepto, [p. 99] subdere nos optato, et suavi Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae regimini, ubi primum de hoc monebimur et potestas nobis facta fuerit Praepositum Provin-

14) *Supra*, tekst vóór en vn. 5, p. 400.

cialem [15]) eligendi, qui nos a juge, quod nobis imposuerunt extranei, vindicet, atque Sanctimonialium nostrarum caenobia (quae hisce in partibus sunt sane frequentia) Jurisdictioni et Discretioni Nostrae, quod avent subiecta, visitet ac gubernet: ut sic eodem quem a Te velut capite trahamus Spiritum, omnes uno ore honoremus DEUM, et per haec calamitisissima tempora, quae Olivetum (proh dolor) nostrum devastarumt, contendamus omnes in unitate ejusdem tramitis, ad aeternam Jerusalem, postquam sederimus super flumina Babilonis et fleverimus cum recordaverimur Tui Sion, ubi non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor, quando Tu Illustrissime et Reverendissime Praesul, statim ab inauguratione tua Romana, nova uti speramus, et expectamus avide per totum Ordinem nostrum, et imprimis apud nos, feceris omnia. Interea cum insigni gratiarum actione, pro impensa charitate Fratribus, illic degentibus, eosdem iterum, iterumque commendo, et licet absum corpore, praesens tamen animo, summa cum reverentia, et manuum osculo, me honori, favori suo perenixe committo.

Leodii — Illmae Dominationis Suae
die 21 Xbris — humillimus et devotissimus
1674 — Servus *Fr. Gibertus ab Elsrack, Prior Montis Oliveti in Xhavia.*

a tergo literarum:

Illustrissimo ac Reverendissimo, Domino Petro Vladislao de Pilca, Comiti Korycinski, etc., Praepositurae Generalis [p. 100] Miechoviensis Coadjutori, Camerario Honoris Clementis X, Pontificis Maximi, Decano Pułtoviensi etc.

Epistola II

Canonicorum Nostrorum Belgicorum ad Capitulum Miechoviense.

Venerabiles Domini Confratres Capituli Generalis Miechoviensis, Domini et Amici colendi salute praevia,

Ab eo tempore quod de Fratrum meorum (qui non tanquam Hospites et Advenae, sed velut Cives apud Vos degunt) literis de vobis et de eximia vestrum omnium charitate, de qua nobis omnibus bene merendi propensa voluntate Nuntium accepi, non semel apud memetipsum, ani-

[15]) Zr. M. Hereswitha, *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 286-287, 300, 306-307, 725-768.

mo reputans, propinquam Israelis hujus liberationem, laetabundus exclamavi ad aspectum exorientis novi Generalis : « *Surge, illuminare Jerusalem, qui Gloria Domini super te orta est, quia ecce tenebrae operient terram, et caligo populos, super te auten orietur Dominus, et Gloria Ejus in te videbitur. Filii tui de longe venient, et Filiae tuae de latere surgent, etc*; *tunc videbis, afflues, etc.* Praesentem siquidem inaugurationem Romanam brevi terminandam et ad proximum adventum Illustrissimi Domini Generalis Nostri (quem donis Caelestibus et indultisPontificiis cumulet DEUS), praevideo super cacumen Oliveti Nostri, adhuc crudelis eheu belli [16]) diluvio circumstantis, columbam pacis nuntiam, olivae ramum praelaturam, eo die quando siccatis super Montem nostrum aquis calamitatum, orietur nobis in plena, uti speramus, luce pacis Sol Ordinis Nostri, cujus jam radios benignitatis praesenti scimus : *Laetatus sum in his, etc.* Dominus [p. 101] DEUS et illum, et vos omnes, quam diutissime servet incolumes ! vester ero cum volueritis.

Leodii hac 21 Xbris 1674

Venerabilium Dominationum Vestrarum humillimus et devotissimus Frater et Servus *Fr. Gilbertus ab Elsrack, Prior Montis Oliveti in Xhavea.*

a tergo literarum :

Venerabilis Dominis, Dominis Canonicis Sacrosancti Domini Sepulchri Hierosolymitani Capituli Generalis, et Ecclesiae Miechoviensis.

Epistola III

Eorundem Canonicorum Belgicorum ad Illustrissimum et Reverendissimum Petrum de Pilca Korycinski, protunc adhuc Coadjutorem Praepositurae Generalis.

Ad communes hujus Patriae, quas cum aliis experimur miserias ex

[16]) De Republiek der Zeven Provincies voelde zich bedreigd door Frankrijk ; om te voorkomen dat Lodewijk XIV eenmaal meester zou worden in de Zuidelijke Nederlanden, sloot Holland met Zweden en Engeland in 1667 de Triple Alliantie. Dit had voor gevolg : De Hollandse Oorlog (1672-1678), waarbij Lodewijk XIV zijn legers tegen Holland liet oprukken door het Prinsbisdom Luik. Holland, in de steek gelaten door zijn bondgenoten, sloot in uiterste nood, de Haagse Coalitie (1673) met Spanje, Oostenrijk, Denemarken en Brandenburg. De Hollandse Oorlog werd daardoor een Europese Oorlog. Cfr. H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, 7 dln., 3de uitg. Brussel 1923-1926, t. 5, La fin du Régime Espagnol, Le Régime Autrichien, p. 25-32.

publicis bellorum, hic per grassantium calamitatibus accessit privatus dolor ex procrastinatione tam Sancti incaepti nostri, nescio unde et a quibus sufflaminati. Qui eo quidem est vehementior, quod in spe successus optimi, Romae obtinendi, communicatis nimium fidenter Vestrae Reverendissimae ac Illustrissimae Dominationis et A. R. Domini Custodis Nostri literis, res illa quam meditamur, quorundam malevolentia aut quod suspicari malim, levitate muliebri, ad Vicarii Generalis aures, atque inde ad inimicorum notitiam sub obscure perrepserit, qui summis mediis intimisque viribus (uti timendum est) tam pium negotium pervertent et interturbabunt. Quocirca iterum iterumque cuperemus omnes, ad unum maturari, quam ocissime hanc unionis concordiam unicuum nobis in mediis hisce [p. 102] turbis solatium. Non addam hic ne molestus videar bonarum Sororum Nostrarum (uti est faemineum genus, si quid sperare jusseris impatiens) suspiria tacitasque veluti querelas, de protractione operis, quod vel citius faciliusve videbatur expediendum. Ruptis ergo per singularem illam, qua Reverendissima et Illustrissima Dominatio Vestra, ubique valet authoritatem repagulis omnibus, incubamus ad hoc unanimes, ut tandem aliquando annuente Roma, vivamus sub uno capite, a quo Religionis et verae Sanctitatis succus in omnia hinc inde membra dimanet, ubi primum Reverendissima et Illustrissima Dominatio Vestra, quod optamus ut brevi fiat Romae, erit licet nobis bis et frequentius et celerius per literas convenire atque de singulis prolixius, uti faciemus edocere. Interea me, nostrasque Canonissas, a quibus salutem transmitto, ad aram perenixe commendo.

Ex Cave Rupe [17])
prope Leodium
hac 15 Novembris
1675

Illustrissimae et Reverendissimae
Dominationis Vestrae Devotissimus
et humilissimus servus
Fr. Gibertus ab Elsrack, Prior
Regularium SSmi Dominici Sepulchri
Montis Oliveti in Xhavia.

[17]) Cava Rupe = Xhavée. Luikse vorm van het Naamse woord Chavée ; van het latijn « excavata » : Gracht of gleuf, laagte of diepte gelegen tussen twee bergen. De poort van het kanunnikenklooster lag juist voor de gracht tussen twee hoogten die afdalen naar Souverein-Wandre. De priorij Mons Oliveti te La Xhavée onder Wandre, ten oosten van de Maas gelegen, behoorde tot de heerlijkheid Herstal, een enclave van het hertogdom Brabant. Cfr. M. Hereswitha, *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 294-295. — Eug. De Seyn, *Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek der Belgische gemeenten*, Brussel, I, s.d., p. 564. — *Infra*, p. [122-125] 427-430.

a tergo literarum :

Illustrissimo et Reverendissimo Domino Petro Vladislao de Pilca Comiti Korycinski, Praeposituraе Canonicorum Regularium Dominici Sepulchri Miechoviensi Coadjutori, Camerario Honoris Clementis X Pontificis Maximi, Decano Pułtoviensi.

Epistola IV

Canonissarum SSmi Sepulchri in Belgio existentium, ad Custodem Conventus Miechoviensis.

Perillustris et Adm. Reverende Domine,

Quantis abundaverim gaudiis, ubi Perillustris Do [p. 103]-minationis Vestrae litera perspexi, dixerit nemo nisi cui intima cordis scrutari fas fuerit. Nota jam diu nimium est Virtus tua, quam ut plurimum te non faciam? sed et novam gaudii abundantiam suppeditat ardens tuum studium in Ordinis incrementum et gloriam. Iterum iterumque totae in te confidimus, et grati animi memoriam et ad gaudium nostrum effigiem tuam hic appensam, saepe veneramur : Faxit DEUS, ut et prototypon intueri concedat etc., etc.

Diploma Indulgentiarum SSmi Sepulchri ad Normam Hierosolymitani, si forte habes Perillustris Domine, quaeso illius exemplar authenticum digneris ad nos transmittere. Quae ad Illustrissimum et Reverendissimum Nostrum Generalem scripsi, non repeto : certe illius propensio ad unionem Ordinis et revocationem ad ejus obedientiam mihi non vulgare peperit laetitiam. Generosa Ejus mens, praeclaraeque animi dotes, nobis addidere animos, ut Ille nos paratas habeat, quid libet ad Gloriam DEI exequi. Utinam DEUS vitam illi felicem proroget, unaque cum Perillustri Dominatione Vestra efficiat, ut crebrae promptaeque observantiae in vos nostrae specimina praebere valeamus. Quod tam benevole Dominum de Zomberghe [18]) exceperis, gratias ago, immortalesque pergam offerre preces, cum meis filiabus, ut vitam tuam

[18]) François Zomberg O. Praem., directeur en biechtvader van de Sepulcrinessen te Bouvignes, vanaf 10 juni 1684. Hij was kanunnik van de abdij : Bonne Espérance, gehucht van die naam in de gemeente Vellereille-les Brayeux, op 13 1/2 Km. van Thuin, 5 1/2 Km. van Binche, Buvinnes en Estennes-au Val, in de provincie Henegouwen. Cfr. Zr. M. HERESWITHA, *Le monastère ... à Bouvignes*, in : *ASAN*, LV, 1970, p. 239. — EUG. DE SEYN, *op. cit.*, p. 1395. — U. BERLIÈRE, *Monasticon Belge*, t. IV : *Province de Brabant*, vol. 3 : A. D'HAENENS, M. KOYEN, P. PIEYENS-RIGO en N. G. WEYNS : *L'Ordre de Prémontré*, Liège, 1969, p. 621-857.

impleat DEUS donis suis. Saepius scriptura sum, si litera pervenire autumarem. Sum ex intimo mentis affectu

Bovinii [19])
30 8bris
1685.

Perillustris et Adm Dominationis Vestrae
Obsequentissima, addictissima et obstrictissima
in Christo Ancilla
Soror Margaritha Theresia de l'Escaille, Priorissa.

[p. 104] a tergo literarum :
Perillustri et Adm Reverendo Domino, Domino Custodi Conventus Miechoviensis, Ordinis Canonicorum Regularium Custodum SSmi Sepulchri etc Domino et Patrono Observantissimo.

Sunt et aliae plures Epistolae Originales praedictae Unionis petitoriae, sed has brevitatis studio omitto, Responsorias autem Epistolas adjungo.

Epistolae responsoriae

a Capitulo Miechoviensi ad Canonicos nostros in Belgio degentes.

I

Incredibili repleti sumus gaudio, quando per Dei Gratiam congregati in Capitulo, vota et desideria Reverendarum Paternitatum intelleximus, quibus congremiari nobiscum exoptare vos testificamini. Propter Fratres itaque nostros, ad Proximos nostros locuti sumus pacem de Vobis : propter Domini DEI Nostri (in qua unanimes habitemus) quaesivimus bona vobis. Utinam stetis aliquando in magna constantia, adversus eos qui vos angustiaverunt et qui abstulerunt labores vestros. Utinam turbentur et mirentur in subitatione salutis Vestrae, dicantque adversarii, operti sicut diploide confusione sua : *Hi sunt quos aliquando habuimus in similitudinem improperii, quorom vitam aestimabamus insaniam, et in fine sine honore, etc.* Faciat ille qui caepit, nimirum supernae Hierusalem, Lapis angularis de Nobis et Vobis, utraque unum. Laetabimur in diebus quibus nos humiliavit et annis quibus

[19]) Bouvignes, in het Waals Bouveignes. 1184 : Bovinis, 1229: Bovinges, ligt ten westen van de Maas tegenover Dinant, provincie Namen, toen graafschap Namen, en vanaf 1562 bisdom Namen. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *Le monastère ... à Bouvignes*, in : *ASAN*, LV, 1970, 218-222.

vidimus mala, certe si tantae nobis suppeterent facultates, quae in praesenti Patriae nostrae calamitate Cosacorum, Moschorum, Svecorum, Tartarorum, Transylvanorum, Seditiosorum omnium, ac militum rapinis [p. 105] per annos amplius triginta enumeratae, ac fere exhaustae sunt, quanta voluntatis promptitudo, haud illibenter manum huic operi admoveremus. Illustrissimus quoque Coadiutor Noster, qui felicissime Anno 1675 IV Kalendas Maii Sacrae Professionis vota emisit, quam primum ad realem et effectivam possessionem pervenerit, operam suam praestare non dedignabitur. Cupit nihilominus praeinformari et certificari quinam Conventus Reverendarum Paternitatum Vestrarum, et Nomina Fratrum quae sint, qui couniri nobiscum desiderant tanto et enim fidentius opus aggredietur tanto libentior et audentior quanto plura in ejusmodi censum conscribentur capita. Habet enim apud Sanctissimum non pauces Curiae Romanae Praelatos sibi faventissimos. Quae omnia necnon alia de statu et affectus nostri propensione, Frater Joannes [20]) Reverentiis Vestris aperiet. Patrem Nicolaum [21]) placuit apud nos manere mutuae charitatis obsidem et internuntium, quae ut quamprimum coalescet auspice freta DEO, Religione, fide, bona prece precamur.

Reverendarum Paternitatum Vestrarum *Fratres Obligatissimi Capitulum Miechoviense.*

II

Venerabiles et Adm. Reverendi Canonici Fratres amantissimi,

Quanto affectu, quanto studio, communem Matrem nostram Hierusalem Sanctissimaque Salvatoris Nostri Busta, ac vivifici Sepulchri ejus memoriam prosequamur, aliunde nobis luculenterque experti

[20]) Frater Joannes, een van de twee kanunniken van La Xhavée, die Lib. van Elsrack zond naar Miechów, en die op 21 mei 1675 uit Miechów terugkeerde over Wenen en in La Xhavée toekwam op 21 mei 1675. Hij is een van de vier kanunniken met voornaam Joannes die de brief van 18 juli 1675 ondertekenden. Cfr. *Infra*, p. [107], 412. — Numa Albot, *op. cit.*, p. 49-50.

[21]) Frater Nicolaus, de andere van de twee kanunniken hierboven juist vernoemd ; hij bleef te Miechów, ondertekende de genoemde brief (*supra* vn. 20) dus niet, maar zijn volledige naam : Nicolaus Fastrez (= Fastré) komt herhaaldelijk voor in documenten van La Xhavée van tussen 1666-1686. Cfr. Rijksarchief Luik (= *RAL*), *Carmes de La Xhavée* sous Wandre (Sépulcrins), nr. 12, liasse : Histoire et administration 1337-1796. J. Hoyoux, *Le Couvent de Sépulcrins de La Xhavée près de Liège en 1664*, in : *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*, XXXIV, 1962, p. 571-593.

sumus, cum qua nosmet etiam ejusdem S. Matris Alumnos [p. 106] benevolentia diligatis. Multa quippe temporum serie, magnisque terrarum spatiis, a memoria multorum Canonicorum nostrorum eramus elongati. Sed ecce nunc constat nos praesentes, vestris obversari animis, atque a pristina oblivionis calamitate vindicari. Adsunt sane apud nos primitivae illius et connaturalis charitatis Vestrae obsides, Patres Vestri, qui immensum Orbis Germaniae tractum emensi, tot viarum taedia, tot sylvarum impervia, tot fluminum trajectus verticosos superantes, non etiam per finitima Franciae circum strepentem Martem, non agrestium populorum feritatem reputantes, solum charitatis commeatu provisi solius comitatu et praesidio securi, ad nos felices, et incolumes III Kalendas Januarii permeatunt, ac stupore quidem nos vehementi, majorem tamen gaudio, maximaque jucunditate repleverunt cum Filios Matris nostrae agnovissemus, tot saeculis desideratissimos. Ea propter nos tanta charitatis arcana venerabundi praefatos charissimos Fratres, pariter ac vestros, tantisper ad reintegrandas vires, apud nos continere, et complecti Fraterno sensu judicavimus, quoad a vobis, qua ratione, paria, pro tanta dilectione referre possimus, intelleximus. Ad omnia quaecunque a nobis postulaveritis, firmissimae fidei sponsione promptissimos nos pollicemur, modo per eosdem animorum Vestrorum Interpretes, studia vestra nobis aperire dignemini. Interim omnia fausta et prospera a vobis, et de vobis animitus praestolamur.

Paternitatum Vestrarum
Fratres obligatissimi
Augustinus Wolski, Conventus Miechoviensis Custos nomine Capituli.

Post has et alias plures praemissas literas, Unionis annexionis, incorporationis, petitorias, tandem Canonici Nostri in Belgio existentes transmiserunt *in*-[p.107]-*strumentum submissionis et subjectionis Praeposito Generali tenoris sequentis* :

Infra scripti Priores et Confratres Ordinis SSmi Sepulchri Monasterium S. Crucis, Cavae Rupis, Residentiae Cannensis [22]) necnon Oppidi

[22]) Priorij : Hoogcruts = S. Crucis seu Montis Calvariae, deels gelegen in het gehucht Slenaken van de parochie Sint-Maartensvoeren (bisdom Luik) en deels in Noorbeek, op de grens van het graafschap Dalhem en de vrije Rijksheerlijkheid Slenaken, heden Nederlands-Limburg. Cfr. *Infra*, p. [110-122], 415-437. — Zr. M. Hereswitha, *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1970, p. 292-294; 730.

Visetensis [23]), Dioecesis Leodiensis, unanimi consensu libentes, volentes, mire cupimus Unionem Congregationis Miechoviensis, sub uno Capite Generali Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Petro Comite de Pilca Korycinski, ea lege, ut nobis obtineat antiqorum Ordinis Nostri Privilegiorum instaurationem, et nos regat ex nativo Spiritu, primaevi instituti, secundum genium et ingenium Patriae Nostrae. Ista vovemus, ista optamus omnes. Actum die 18 Julii, Anno 1675.

Livinus Francken, Prior S. Crucis
Joannes Linot
Simon Ausems
Cornelius Schoenbroet, Pastor in Slenaken
Laurentius ab Eschen
Henricus Francken
Mathias Francken, Residentiae Cannensis Rector
Aegidius Ausems ejusdem Vicarius
Hermannus Jeckermans, Peregrinus in Jerusalem, hoc est qui perigrinatus est ad Sepulchrum Christi, et illud Hierosolymis visitavit [24]).
Gibertus ab Elsrack, Prior Montis Oliveti in Cave Rupe, vulgo Xhavia;
Andreas Crahea, Subprior
Joannes Stienon
Joannes Sauveur
Johannes Georgius Monsen
Joannes Stephani
Servatius Gamberts, Canonicus Ordinis S. Sepulchri, necnon Commendator Canonissarum ejusdem Ordinis Viseti ad Mosam
Stephanus Merckelbach ejusdem Vicarius

La Xhavée = Cavae Rupis, cfr. *supra*, p. 408, vn. 17.

... Cannensis = van Kanne ; Heilig-Landstichting te Nederkanne gelegen, heerlijkheid in het bisdom Luik. De kapel grenst aan de gemeente Maastricht ; ze ligt nog in de gemeente Kanne, in de huidige Belgische provincie Limburg (Opper- en Nederkanne zijn verenigd onder één gemeente).

In 1647 werd de kapel met Heilig-Landstichting geschonken aan de priorin van het Sepulcrinessenklooster te Maastricht : Helena d'Enckevoert, die deze schenking op 15 augustus 1653 overdroeg aan de priorij Hoogcruts. Zie hierboven. Cfr. *infra*, p. [117-118], 422-426. — L. Van den Houdt, *De kapel van Nederkanne*, in : *Limburg*, XXXIII, 1954, p. 89-93, 101-106. — J. Van Heukelom, *Een Heilig-Landstichting te Nederkanne in de 17de en 18de eeuw*, in : *Verzamelde Opstellen, XV*, Hasselt, 1939, p. 23-97, speciaal 42-47. — J. Daris, *L'Ordre du S. Sépulchre*, in : *Notices sur les églises du diocèse de Liège*, Liège, 1871, t. II, p. 204-208.

[23]) Visé, vrije stad gelegen op beide oevers van de Maas, tussen Luik en Maastricht, in het prinsbisdom Luik. Het Sepulcrinessenklooster (1616-1798) werd gesticht door het klooster Ste Elisabeth des Bons Enfants van Luik. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 133-147.

[24]) Zr. M. Hereswitha, *Herman Jekermans*, in : *Nat. Biogr. W.*, Brussel III, 1968, kol. 446-449. — *Supra*, tekst vóór en vn. 22, p. [107] 412.

Licet autem haec Submissio venerit ad Praepositum Generalem Anno 1675, tamen effectum non obtinuit [p. 108] usque in Anno 1678, ut constat ex Literis Innotescentialibus, pro Capitulo Generali expeditis, quae immediate proponuntur, in Capite subsequenti.

CAPUT XVIII

In quo referentur literae Innotescentiales, pro Capitulo Generali in Ordine et statuendam unionem Canonicorum et Canonissarum in Belgio existentium.

Petrus de Pilca Korycinski Ordinis Canonicorum Regularium SS. Sepulchri Praepositus Generalis, etc. etc. Venerabilibus et Adm Reverendis, Prioribus, Superioribus, Rectoribus Ordinis Canonicorum Regularium S. Sepulchri in Belgio degentibus, salutem in Domino.

Multi unum sumus Corpus in Christo, et membra de membro, ut autem unum quodque actum suum debitum habeat, seu exercere valeat sub uniformi Capite cohaerere necessum est. Inde etenim in Religionibus multa enormiter agi, et in obliquum vergere videre licet, dum heterogeneo reguntur Capite. Proinde cum Nos licet indignos, Divinae Bonitatis Providentia, jam olim Regimini Vestro destinavit, non prius huic Clavo admovere voluit, quam statutis Sanctioribus et observationibus hujus Sacri Ordinis inbuerit, ut sic aptum membris Caput afficeret. Sane igitur multis rationibus, nobis invicem vobiscum gratulari debemus, quod DEUS Optimus Maximus, Nos eadem lege obligatos, vobis praeesse voluerit, ut genuina charitate emolumentis et bonis Vestris provideamus et qua oportet ducatum vobis praebere, Ipsi praeeamus. Bonum certe auspicamur felicium successum et honorificorum incrementorum omen, dum ad primam fere Nostri in Praeposituram hanc Generalem nominationem, remotissima illa ac numerosissima Fratrum ac [p. 109] Sororum seu Canonissarum in Belgio Monasteria primitivam Hierosolymitanam sui plantationem in Nobis recognoscunt, atque in unum Corpus nobiscum redigi, et coalescere ardentissimis desideriis expetunt. Hortamur itaque Fraternitates Vestras in Domino, et in virtute S. Oboedientiae praecipimus, quatenus se Fraternitates Vestrae, ad Conventum Nostrum Generalem sistere velint pro die octava Octobris 1678, primum ut mutuae charitatis Officia (propter quod in unum sumus congregati) Nobis invicem redhibeamus, tum ut si quae a legitimi Ordinis et Regulae tramite

excreverunt, reducamus, necnon ut quatenus Jura, Immunitates, Privilegia, exemptiones, caeteraque in Universum bonum commune spectantia, sarta tecta manere possint, matura consiliorum communicatione, de remediis opportunis provideamus. Aliter ne feceritis sub paenis contra hujusmodi negligentes sancitis, et omnino a Nobis infligendis. Datum, etc. A.D. 1678 die 18 Maii.

(L.S.) *Petrus de Pilca Korycinski, Ordinis Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri Praepositus Generalis mpp.*

Post has Literas Innotescentiales debite intimatas, tandem A.D. 1678 die octava Octobris et aliis sequentibus diebus celebratum est Capitulum Generale, sub Reverendissimo Petro de Pilca Korycinski, Praeposito Generali, in quo Canonici et Canonissae Nostrae in Belgio existentes susceperunt unionem et se Praeposito Generali subjecerunt, submiserunt et subdiderunt. Et haec omnia sunt confirmata per Capitulum Generale, Anno et die supra expresso, ut constat ex Contitutione quarta Capituli Generalis [25]). In eodemque Capitulo a praedicto Reverendissimo Petro de Pilca Korycinski, Praeposito Generali, creatus est Commissarius Canonicorum et Canonissarum SSmi Sepulchro in Belgio existentium Gilbertus [p. 110] ab Elsrack, Prior Coventus Montis Oliveti, in Belgio existentis.

CAPUT XIX

De origine et statu primo Capellae, deinde Conventus S. Crucis seu Montis Calvariae, in Belgio existentis.

Quoniam in praecedenti Capite egimus de Unione et submissione Conventuum Belgicorum, ideo hic tractabimus de Origine et statu illorum, praesertim de Origine Conventus Montis Calvariae seu S. Crucis, tum deinde de Conventu Montis Oliveti et aliis. Cum autem ego

[25]) De *Constitutiones quarti Capituli generalis*, zelfs indien gedrukt, zijn tot heden in ons land niet bekend. Wel zijn bekend de gepubliceerde *Constitutiones in generalis Capitulis Canonicorum regularium Custodum S. Sepulchri D. Hierosolymitanae Miechoviae*, per ... ... Andream S.R.E. Cardinalem Bathoreum, Episc. Warmiensis... Praepositum Generalem Miechoviensem (1583-1599), *annis 1585, et 1587 et 1598 celebratis, etc.* Brunsbergae, 1598. *Constitutiones primi Capituli generalis Ord. Can. Reg. Custodum S. Sepulchri Domini Hierosolymitani* sub D. Matthias Lubienski (*1617-1627*) [Cracoviae], 1620, heruitg. 1747. — *Constitutiones secundi generalis Capituli Miechoviensis: Ord. Canon. .. Hierosolymitani* sub D. M. Matthia Lubienski, Cracoviae 1627.

non possem personaliter comparere in praedictis Conventibus, propter distantiam notabilem et propter meam continuam infirmitatem, scripsi ad R. P. Antonium Cox [26]), Priorem Montis Calvariae, quatenus mihi de singulis daret notitiam et informationem, quae acceptum, hic adfero.

Origo

Capellae et Conventus Montis Calvariae seu S. Crucis in Belgio existentis.

Capellae S. Crucis annus determinatus ignoratur, nisi quod adhuc supersint regestra ejusdem jam ultra a tribus saeculis conscripta, nimirum Anno 1428.

Origo capellae fuit Crux ab ovium grege ibidem in campis pacente in vepres inventa, et ab ovibus adgeniculantibus, quasi adorata, opilione stupefacto, prout patet ex vetustis monumentis ac antiquiores picturae repraesentant.

In cujus rei perpetuam memoriam, ad ingressum templi, in columna prima, exterius murum suffulciente, duae Cruces, una superne sola, altera ove adgeniculante inferne excisae et jam fere ab aeris injuria exeiae, conspiciuntur.

Crux ista adeo miraculose inventa, tanquam lam-[p. 111)-pas ardens et quasi igneis comburens, accendit mentes omnium vicinorum, tam nobilium quam aliorum, atque ita totum Belgium pervasit, ut vicini pariter et peregrini undique ad illum locum, devotionis causa, confluxerint, ex quorum oblatis Capella, et domus in dies majus et majus sumpsere incrementum, tantaque nobilium aeque ac ignobilium erga Crucem extitit devotio, ut Fraternitatem S. Crucis ibi instituerint, eique sua nomine inscripserint, cujus rei adhuc extat, pervetustus Catalogus.

Tum temporis Nobiles aliique vicini, pro ista Capella, fundaverunt varios modios speltae et terras arabiles, usque ad duodecim circiter bonuaria, pro subsistentia unius Sacerdotis, qui in praedicta Capella, pro adventantium commoditate et pietate, quotidie Sacra faceret Bonuarium autem constat ex quatuor jugeris Flandricis, seu Brabantinis [27]). Accidit ergo ut Anno 1480, Rector istius Capellae esset quidam

[26]) Antonius Cox, negende prior (1728-1758), van S. Crucis seu Montis Calvariae te Hoogcruts. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *Antonius Cox*, in: *Nat. Biogr. W.*, V, 1972.

[27]) J. P. R. Stéphani, (*Mémoires pour servir à l'histoire monastique du Pays de*

Sacerdos S. Martini ad fluvium Furam, nomine Aegidius de Cruce [28]), cujus patrimoniala bona proxime huic Capellae adjacebant.

Hic Dominus Aegidius advertens tantum concursum populi, ad hunc locum, devotionis causa et considerans se solum esse imparem, ad administranda Sacramenta tantae multidudini, singulari motus pietate, Ordinem S. Sepulchri amplecti statuit, quem in finem ad Montem S. Odiliae prope Ruremondam profectus est, ubi tunc temporis celebris erat Conventus Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri, ejusque Prior Joannes a Broeck Vicarius Generalis Belgii eorundem Canonicorum, qui postmodum Leodii a Liberto Suffraganeo insigniis Pontificalibus exornatus fuit et ab Innocentio VIII summo Pontifice confirmatus.

Itaque Reverendissimus Joannes totius Belgii Vi[p. 112]-carius, Aegidium de Cruce, in vim Instrumenti, aut Bullae obtentae Leodii, erectionis Capellae, ac domus in Conventum, sub Joanne de Horne Episcopo et Principe Leodiensi, Anno 1496 in Monte S. Odiliae prope Ruremondam, ad habitum Ordinis et Professionem admisit, eundemque primum Conventus S. Crucis Priorem constituit.

Hic Aegidius praeter fundationes ad Capellam spectantes, jam inde ab Anno 1495 bona sua Capellae adjacentia, Ordini obtulerat et quamdiu vixit, domum et alia aedificia adjecerat et aliquot Novitios ad habitum et Professionem, antequam moreretur, admiserat.

Denique Anno 1504 in pro festo S. Barbarae Virginis et Martyris, obiit Venerabilis Pater Aegidius de Cruce, Prior primus et Fundator

Liège, (uitg. door J. ALEXANDRE in : *Société des Bibliophiles liégeois*, Liège, 1876, I, p. 209-215) schrijft dat zijn gegevens komen uit het archief van het klooster, door Kan. Creischen, de laatste prior (1770-1797) van Hoogcruts, overgemaakt aan Ernst, regulier kanunnik van 's Hertogenrade, pastoor van Aefden, voor het opmaken van zijn « *Histoire du duché de Limbourg* » (uitgeg. door E. LAVALLEYE, Luik, 1837-1852, 7 dln.) — J. P. R STÉPHANI geeft als oudste datum voor de kapel op : 1428 en citeert ook dezelfde legende, maar in verkorte vorm.Tot de vrome stichters der kapel behoorde volgens H. MAESSEN, (*Korte Schets der Geschiedenis van de parochie Slenaken*, Maastricht, [1910], p. 8) zeker het adellijk Huis Heez te Slenaken. Wat de bewering van de schrijver kracht bijzet is dat de kapel gelegen is binnen het landgoed Heez. Als een der eerste schenkers ervan noemt hij Jonker Jan Scheper van Opheim. Volgens J. P. R. STÉPHANI (*op. cit.*, p. 213) was het beneficie der kapel ter collatie van de pastoor van Sint-Maartensvoeren en bestond het aanvankelijk uit de opbrengst van 20 1/2 bunder, in 1490 uit die van 32 1/2 bunder land. Een bunder is gelijk aan ongeveer 1 Ha ; de bunder telt 4 morgen ; (jugerum = morgen) ; de maat verschilt van streek tot streek.

[28]) Egidius of Gillis Delacroix (De Lacroix) trad te Sint-Odiliënberg in de Orde van het Heilig Graf. Cfr. *supra*, vn. 22 en 27, p. 412-413, 416.

hujus Conventus, sepultus in Choro, cujus Anniversarium solemniter agitur.

Post obitum Aegidii, successit ei in prioratu R. D. Everardus, ab Euchelen [29]), Nobilis in Geldria natus, is Anno 1534 notabilem S. Crucis Particulam, cum aliis reliquis Cruci argenteae, (ex qua Christi patientis imago elegantissime facta pendet) includi curavit, domum S. Crucis sub beneficio aliquorum Anniversariorum, a Nobilibus hic sepultis Fundatorem auxit, ac summa cum laude rexit 54 annis, denique pie obiit, aetatis suae 83, Anno Christi 1553.

Everardus subsecutus est R. Dominus Vilhelmus Smects [30]) oriundux ex Pago S. Petri, ad fluvium Furam, qui laudabiliter quoque usque ad annum 1572 praefuit.

Anno 1560 [31]) in Vicarium Generalem Belgii electus est D. Richardus a Cruce, Conventus S. Crucis Professus.

Anno 1572 in Prioris defuncti locum electus est R. D. Crucius [32]), cujus tempore Pharnesius, Princeps [p. 113] Parmensis, armata manu, expugnavit Trajectusque S. Crucis vindice flamma misere periit, ex eo quod status Patriae Ultramosanae Brabantinae, sub comitia in eo pro more celebrassent, (caro Conventui hoc stetit obsequium) in hac

[29]) Everardus ab Euchelen. J.P.R. Stephani (*op. cit.*, p. 214) en J. Daris (*op. cit.*, p. 184) schrijven Everhard of Everard de Mechelen en geven op als datum van overlijden : 28 nov. 1553. — Volgens de lijst der jaargetijden is *20* november 1553 overleden Everhardus van Euchelen ». Cfr. W. Goosens, *Het klooster van het Heilig Graf te Hoogcruts en de lijst zijner stichtingen en jaargetijden*, in : *Publications de la Société historique et Archéologique dans le Limbourg*, (= PSHAL), Maastricht, LV, 1919, p. 77-101, speciaal p. 82.

[30]) Willem Smec*t*s. Volgens de auteurs geciteerd in voorgaande voetnoot is het : Willem Sme*t*s van Sint-Maartensvoeren, † 9 sept. 1572.

[31]) Niet vanaf 1560, maar zeker reeds vanaf december 1550. Voor Richardus a Cruce's provincialaat, cfr. Zr. M. Hereswitha, *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 306. — Ant. Cox, die 1560 opgeeft, heeft waarschijnlijk die bijzonderheid ontleend aan C. P. Luell (Lüll) (*Mausoleum S. Jacobi Apostoli Chronologica ... historischer Beschreibung des Uralten apostolischen beydes Geslechts Regulier Ordens ... zum heiligen Grab*, Keulen, 1682, p. 123), die voor R. a Cruce opgeeft : 1560-1570. Deze auteur las, ofwel in de bron, ofwel in een gepubliceerde tekst, een *6* voor een *5* (indien de datum in cijfers stond aangeduid).

[32]) Crucius Bruyn, geboren te Sint-Maartensvoeren, geprofest in 1564 ; vierde prior (1572-1623) van Hoogcruts. Volgens het jaargetijdenregister overleed hij op 22 februari 1624. (W. Goossens, *op. cit.*, in : PSHAL, LV, 1919, p. 82). Volgens J. P. R. Stéphani, (*op. cit.*, p. 214) en J. Daris, (*op. cit.*, in : *Deux Notices*, I, p. 124), overleed hij op 11 mei 1624, oud 80 jaar.

conflagratione multa anitiquitatis periere documenta, totus namque Conventus, in cineres redactus fuit.

Hinc Prior et canonici sui alio confluere debuerunt, Prior Crucius et duo Canonici se contulerunt in Zinnich, Conventum Nobilium Canonissarum S. Augustini, leuca hinc distantem [33]), ubi per aliquot annos remanserunt. Omnes enim Canonissae aufugerent Aquisgranum, relictis in Conventu tribus Sororibus Laicis. Alii Canonici confugerunt ad Parochos vicinos, quibus in administrandis Sacramentis subvenerunt, donec Conventus iterum restauratus esset.

Praefatus vero Prior Crucius, tum suo labore, tum ope Magnatum, tum proventu Monasterii, mox aliquid restaurare caepit.

Erant autem tum temporis prata pascualia, circiter quatuor bonuaria circumferentia, et locus Conventus cum horto unum bonuarium et terrae arabiles cum sylvis circiter septuaginta bonuaria. Perrexit ergo Prior, post reparata aedificia, restaurare imprimis Templum, in quo per multos annos non fiebat Sacrificium, nisi in Festis Inventionis et Exaltationis S. Crucis [34]) idque in Altari portabili.

Insigni ergo industria, Prior Crucius, tam parce vivendo quam impendio et sumptu bonorum Amicorum, rem eo usque perduxit, ut Canonici exules iterum reversi sint ad Monasterium, Officiumque Divinum in reparato Templo peragere caeperint.

Anno 1599, dum Prior Crucius revocatis suis Canonicis ad Conventum, totus esset in aedificandis cae-[p. 114]- teris et procurandis maxime necessariis, ecce certi Ordinis Viri Religiosi Aquisgranenses, (quorum Nomini parco) supervenerunt stipati Comitatu Magnatum, ostendentes Literas sigillatas, se omnia bona Monasterii dono accepisse a D. Comite de Grontsvelt [35]) qui se Conventus Fundatorum esse iactitabat.

[33]) Zinnich = Sinnich, gehucht van de gemeente Teuven, op 5 Km. van Sint-Maartensvoeren ; provincie Luik, aan de grens van Nederlands Limburg. Vroeger heerlijkheid Teuven, in het hertogdom Limburg of Land van Overmaas. In de 13de eeuw werd op het gehucht Sinnich een abdij van adellijke reguliere stiftdames opgericht, die afhing van de abdij van Rolduc. Cfr. Eug. De Seyn, *op. cit.*, p. 1332. Leuca = leuga afstandsmaat van vier Km.

[34]) Tot aan de hervorming van de liturgische Kalender na het Tweede Vatikaans Concilie, 11 okt. 1962 - 8 dec. 1965, feest van Kruisvinding op 3 mei en van Kruisverheffing op 14 september.

[35]) In 1452 werd in de kapel van Slenaken het beneficie van O.L. Vrouw gesticht ten behoeve van het O.L. Vrouw-altaar, door Paulus van Slenaken. Het jus patronatus of collationis van dit beneficie behoorde aan de graven van Gronsveld of Gronsvelt, in die tijd bezitters van de heerlijkheid Slenaken. Jan, graaf van Gronsveld of Gronsvelt, was

Insuper ostendebant Literas Confirmationis a Summo Pontifice, et ab Ordinario Leodiensis, atque sic via facti, per Comitem praedictum, adiuvante mano Decano Aquisgranensi, in omnia mobilia et immobilia bona immissi, Canonicique Nostri cum Priore Crucio, sub praetextu Literarum, Romae impretatarum, ac Leodii confirmatarum, inde expulsi fuerunt.

Haec violenta invasio certi Ordinis Religiosorum Aquisgranensium ad talem statum redegerat Priorem, ut quid ageret, aut quod Consilium caperet, penitus ignoraret! perspecta adversariorum potentia, et authoritate Bullae Romanae, licet subreptitiae, videns se sub iniquissimo praetextu exagitari, domo sua exturbari, bona sua invadi, ac in possessione eorum extraneos Religiosos intromitti. Verum DEUS, qui suos non derelinquit, egregium excitavit Propugnatorem, Canonicum Aquensem, Gierardum Schuybroot [36]) Juris Utriusque Licentiatum ac praxis Romanae peritissimum.

Hic inquam oppressionem miseratus, causam Conventus, Romae apud Pontificem, et Leodii apud Serenissimum Principem, strenue egit. Interea Prior Supremum Brabantiae Senatum adiit, ejusque opem contra iniquos invasores imploravit, ejus tandem protectione post quinquennium bonorum et redituum usurpationem, in pristinum Statum Conventus est restitutus, frementibus adversariis, qui Anno 1608 per solemnem sententiam emanatam a praefato supremo senatu, sub Alberto et Isabella Ducibus Brabantiae condemnati [p. 115] atque cum maxima confusione hinc abire et Conventus deserere coacti fuerunt. Ac sic patet evidenter quantis hic locus ab initio erectionis semper exagitatus fuerit invidorum fluctibus.

toen heer van Slenaken. Cfr. H. MAESSEN, *op. cit.*, p. 9-11, 54. — J. P. R. STÉPHANI, *op. cit.*, I, p. 214. — J. DARIS, *op. cit.*, in : *Notices...*, II, p. 184-185. — Zr. M. HERESWITHA, *De Priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 292-295.

[36]) Gerard Schuybroot = Gerardus Schonnbroit, ontving op 9 juli 1593 van Clemens VIII (1592-1605) een beneficium perpetuum in de kerk S. Barthélémy te Luik en op 11 februari 1598 de levenslange kapellanie van het O.L. Vrouw-altaar in de parochiekerk van Guigoven (arrond. Tongeren), bisdom Luik. Cfr. *Analecta Vaticana.Bel.* 2. Serie B, deel 2, nr. 107, p. 58 ; nr. 268, p. 122. — Op 19 maart 1594 werd hij kanunnik (met prebende) van O.L. Vrouwkerk te Aken (HAUPTSTAATSARCHIV DÜSSELDORF, *Aachen, H.* deel 2, nr. 107, p. 58 ; nr. 268, p. 122. — Op 19 maart 1594 werd hij kanunnik (met prebende) van O.L. Vrouwkerk te Aken (HAUPTSTAATSARCHIV DÜSSELDORF, *Aachen, H. Maria*, Akten, nr. 11a, fol. 53v). Hij verwierf de graad van doctor in de beide rechten op 26 januari 1600 en werd subdiaken gewijd op 16 juni daaropvolgend. (*Ibid.*, fol., 118v). Hij overleed op 7 november 1656 als canonicus in vicarius (STADTSARCHIV AACHEN *K. H. Maria*, nr. 208, fol. 6v.

R. D. Prior Crucius in possessionem restitutus, perrexit reaedificare Conventum combustum, (quem invasores per quinquennium in statu combustionis reliquerant, nullo quidem admoto lapide, etiamsi reditus ejus tanto tempore usurpassent.) parce vivendo et multa sibi ac Canonicis subtrahendo, usque ad annum 1623, quo ob nimiam senectutem deposuit suum prioratum, etc.

Anno 1624, praefatus Prior Crucius Bruyn octogenarius, et ultra Prior quartus, pie obiit, postquam functus fuerat Officio Prioratus quinquaginta duobus annis, Restaurator et Reparator combusti Monasterii, toto tempore vitae tum in verbo tum in calamo praeclarus, sepultus in Choro, cujus anima requiescat in pace. Amen.

Anno 1623 R. D. Joannes Lensenius [37]) electus est in Priorem.

Anno 1626, cum licentia Ferdinandi Episcopi et Principis Leodiensis, noster Conventus alienavit Capellam de S. Leonardo in Aquisgrano, Canonissae S. Sepulchri in Viseto illam coemerunt, pro bis mille quingentis florenis, monetae Leodiensis, qui hic pro Conventu S. Crucis applicati fuerunt pro emendis agris, pratis et sylvis, cum placito Regio. In hoc loco S. Leonardi per canonissas novum ac pulcherrimum constructum est Monasterium, illiuc convolant Filiae primae notae, ac Familiae, et inter alios Conventus quam maxime floret, et ex dotibus ditescit [38]).

Anno 1627 renovatus et amplificatus est Chorus Ecclesiae.

[p. 116] Anno 1629 factum est aedificium ad occidentem.

Anno 1630 exorta est in Conventu contagio, adeo grassans, ut omnes per fugam vitam tutari cogerentur; exiverunt ergo Canonici in Sleynaken media leuca a Conventu S. Crucis distantem, ibique remanserunt usque ad Epiphaniam novi anni, facientes ibidem Officium Divinum in Ecclesia Parochiali [39]).

[37]) Joannes Lensenius = Linssen, geboren in 1581 of 1592 te Noorbeek, geprofest 7 maart 1606, 5de prior (1623-11 januari 1642) van Hoogcruts. Hij overleed 11 januari 1642, 60 jaar oud. Cfr. W. Goossens, *op. cit.*, p. 82. — J. P. R. Stéphani, *op. cit.*, p. 214-215. — J. Daris, *op. cit.*, in : *Notices...* II, p. 185-186.

[38]) De Sepulcrinessen van de priorij te Visé (1616-1798) kochten in 1625 het klooster Sint-Leonhard te Aken, voor Fl. 2500 aan de priorij van Hoogcruts, om er een vrouwenklooster der Orde op te richten. Dit werd geopend in 1626 en bleef bestaan tot in 1802. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 148-149. — *Infra*, p. [132], 439, p. [134-136] 443-446, p. [137-142] 454-459.

[39]) Uit deze alinea blijkt dat de parochie reeds lang bestond vóór 1667 en opgericht werd ten laatste in 1630 of 1631. (H. Maessen, *op. cit.*, p. 15) ; dat de eerste doopvont er werd geplaatst in 1636 en er voor het eerst het doopsel werd toegediend op 10 maart

Anno D. 1631 in festo Purificationis B. V. Mariae erecta et instituta est in Ecclesia S. Crucis Confraternitas SSmi Rosarii [40]), quare adhuc singulis primis mensium Dominicis huc accurrunt plurimi vicini pro lucrandis Indulgentiis.

Anno 1632 occasione obsidionis Trajectensis per Henricum Principem Austriacum, varii exercitus aliorum Principum in Belgium venerunt, nempe Hispanorum, sub Marschallo de Santa Cruce, Germanorum sub Praefecto Generali Comite de Papencheim, Hollandorum, Gallorum, Caesareanorum, alter quoque Exercitus Austriacorum sub Joanne de Weird Generali, ac his partibus remanserunt usque ad annum 1638, depopulantes, vastantes et deripientes omnia. Erat tum in hac Patria miseria maxima, et nec verbo nec calamo exprimi potest quantum et Canonici Nostri ac omnes vicini inde fuerimus passi.

Anno 1637 successit adhuc strictior calamitas, sub nomine Retorsio : eo usque ut Religiosi et Religiosae, Canonici, Monachi et quidquid Religiosum saperet, Praetores, Scabini et omnes quoque Pastores et Vicarii exulare deberunt ad pagos neutrales, et Praedicantii seu Ministri Reformatae Religionis ascendebant in templis Cathedras ad pervertendos Fideles. Et hae retorsiones durarunt per biennium et novem menses [41]).

A.D. 1642 2da Januarii obdormivit in Domino, omnibus salutaribus Sacramentis rite munitus, R.D. [p. 117] Joannes Lensenius, Prior quintus hujus Conventus, in praedicando Verbum Dei zelosissimus maximus, tum in spiritualibus tum in temporalibus Augmentator, sepultus in Choro, aetatis suae sexaginta annorum.

Tertio post obitum die, electus est in Priorem via Spiritus Sancti R. D. Livinus Francken [42]).

1636. Voor Slenaken gebeurde dit vroeger in de kerk van Sint-Maartensvoeren. (*Ibid.*, p. 13).

[40]) In de kloosterkerk van Hoogcruts werd op 2 februari 1631 de confrerie van de H. Rozenkrans opgericht door de prior van de Dominikanen van Maastricht. Cfr. J. Daris, *op. cit.*, in : *PSHAL*, VI, 1869, p. 309, en in : *Notices...*, II, p. 185.

[41]) Van 1621 tot 1648 = laatste periode van de Tachtigjarige en van de Dertigjarige Oorlog. Cfr. H. H. E. Wouters, *Het Limburgse Maasdal gedurende de Tachtigjarige en de Dertigjarige Oorlog*, in : *Limburg's Verleden, Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815*, 2 dln., Maastricht, 1969, dl. II, p. 160-205. — Id., *Grensland en Bruggenhoofd, Historische Studies met betrekking tot het Limburgs Maasdal, en meer in't bijzonder de stad Maastricht*, Assen, 1970. — L. J. Rogier, *Geschiedenis van het Katholicisme in Noord-Nederland in de 16de en 17de eeuw*, 2 dln., Amsterdam, 1957^{2}, dl. I, p. 420-492, 625-632. — H. Pirenne, *op. cit.*, t. IV, Brussel, 1927, p. 271-289, 321-323.

[42]) L. Francken of Franken, geprofest 9 febr. 1632, 6de prior (1642-1679) van Hoog-

Anno 1643 Livinus Francken, Prior sextus, Vir vere humanus, cunctisque gratus, paupertatis Religiosae Cultor, ac Conservator villam Conventui contiguam, tanta quanta est Opere latericio extruxit, domum infirmorum in horto excitavit, multos agros, prata, sylvaque ex Commensalium studiosorum instructione collectis nummis, comparavit.

Durante regimine hujus Prioris numerus Canonicorum accrevit, omnesque per studia se capaces reddebant ad peragendas functiones Pastorales, ad excipiendas Fidelium confessiones, ad anuntiandum Verbum Dei et alia Sacramenta administranda, unde factum est ut alter eorum esset Rector Ecclesiae in Norbeck, alter in Sleinaken, alter esset praemissarius in Zinnich, alter ad fluvium Furam S. Martini, alter in Mheer, alter in Gallopia, etc. [43]). Quae omnes functiones Priori annue notabilem summam reddebant ad aedificandum et reparandum.

A.D. 1644 Frater Hermannus Jeckermans [44]) ex probis et honestis Parentibus in loco de Nedercan, prope Trajectum, oriundus, per varia pericula terra marique Palestinam et Sepulchrum Christi invisit, ut videre est ex literis Commissarii Generalis Hierosolymitani.

Ibi Fasciculum acquisivit in qua Sanctissimi Sepulchri vera dimensio, ingressus et situatio, per fila colorata delineatur et distinguitur, eo praecipue proposito ut si incolumis in Patriam rediret, effigiem dicti Sepulchri in loco de Canne et Nedercan, situatione [p. 118] montium Terrae Sanctae persimili erigeret, appositis ibidem septem lampadibus diu noctuque continuo ardentibus.

Dictam Capellam A.D. 1646 [45]) de consensu Vicarii Generalis Leodiensis et Communitatis de Nedercan erigens, totam substantiam ibi effudit, eandemque toto septennio solus gubernavit, cum adjunctis pluribus stationibus, in honore Passionis Domini erectis. Et tum tem-

cruts ; hij overleed op 18 juli 1679, oud 67 jaar. Cfr. W. Goossens, *op. cit.*, in *PSHAL*, LV, 1919, p. 82. Tijdens zijn prioraat legden 9 leden professie af. Cfr. J. Daris, *op. cit.*, in : *PSHAL*, VI, 1869, p. 310, 315-316, en in : *Notices...*, II, p. 191-192. J. Daris en J. P. R. Stéphani (*op. cit.*, I, p. 215) geven voor zijn overlijden op : 68 jaar oud.

43) De reguliere kanunniken bedienden verschillende kerken van de omtrek, nl. te Noorbeek, Slenaken, Sinnich (die van het adellijk stift van kanunnikessen), Sint-Maartensvoeren, Mheer, Gulpen (= het reeds in de 11de eeuw vermelde Galopiam). Dit werd door een mandement van Maximiliaan-Hendrik van Beieren, bisschop van Luik, verboden. Cfr. J. Daris, *op. cit.*, in : *Notices...*, II, p. 186.

44) Cfr. *supra*, vn. 22, p. 412 ; vn. 24, p. 413.

45) Volgens J. Van Heukelom (*op. cit.*, in : *Verzamelde Opstellen*, *XV*, 1939, p. 32 (en passim) geschiedde de opbouw van de kapel tussen 26 april en 26 augustus 1647.

poris magno peregrinorum et Processionum concursu, hic locus colebatur, DEO ibidem miracula operante. Tandem post Biennium ista Capella et Stationes ad manus Canonicorum S. Sepulchri in S. Cruce devenerunt, ibique duo Canonici residere caeperunt pro administrandis Sacramentis. Nosterque Conventus inde usque adhuc est in pacifice possessione, ac unus nostrorum Canonicorum adhuc ibi residet pro ejus administratione.

Tractu tamen temporis propter bella continua et vicinos Acatholicos, nolentes ibi, sub paenis inhibentes, ne ullae amplius Catholicorum processiones per territoria sua transirent, sicut et ob frequentes Trajecti obsidiones, haec devotio multum languescere et deficere caepit.

A.D. 1679 obiit in Nedercan Hermannus Jeckermans Laicus, et in antiquo Sacello a se erecto, juxta votum suum, sepultus fuit.

A.D. 1679 pariter obiit R. Dominus Livinus Francken, Prior sextus hujus domus, qui tempore suae adminstrationis multa bona contulit huic loco, occasione Fundationum Missarum hebdomadalium et Anniversariorum, quae sub illo tum a Nobilibus, tum ab aliis, hic facta fuerunt.

Anno 1679 mox post obitum praedicti Domini, in Priorem electus est Aegidius Ausems, oriundus ex Norbeck. [p. 119]

Anno 1679 [46]) Praedictus D. Prior Aegidius, nempe Prior septimus, obiit. In gravissimas lites sustinere debuit contra Comitem Gronsveldanum in Supremo Senatu Brabantiae, qui per octo annos, agros et alia bona Conventus sub imperio sita, retinuit inculta et sub arresto,donec anno 1684 [47]) lis ista in favorem Conventus fuerit terminata. Eodem anno in Successorem electus fuit R. D. Reinerus Konings [48]), oriundus ex Immendorp, Patria Juliacensi, Prior octavus hujus Conventus, qui

[46]) Aegidius Aussems, geboren te Noorbeek, geprofest op 30 september 1665, 7de prior (1679-1697) van Hoogcruts. Zijn overlijdensdatum is niet 1679, maar 1697. Cfr. W. Goossens, *op. cit.*, in : *PSHAL*, LV, 1919, p. 83. — J. P. R. Stéphani, *op. cit.*, p. 215. — J. Daris, *op. cit.*, in : *Notices...*, II, p. 186-187, 192 en in : *PSHAL*, VI, 1869, p. 310-312, 314.

[47]) Zie vn. 46 en vn. 48. Proces gevoerd door Hoogcruts tegen Jacobus-Franc., graaf van Gronsveld (— omwille van diens eisen —) van 1680 tot 1684, en dat de priorij voor de Grote Raad van Brabant won in 1684. Aegidius Aussems, tekent, als prior, ook de akte van 1683 betreffend de vereniging van de priorij La Xhavée met Hoogcruts, en in juli 1684 en op 26 april 1685 de annulering van die overeenkomst. Ral, *Carmes de la Xhavée*, (Sépulcrins), nr. 12, liasse : *Histoire et administration 1337-1796*.

[48]) Reinerus Koninghs, geboren in 1647 te Immendorf bij Geilkirchen in het vroegere hertogdom Gulik ; eerst vicarius te Heerlen, dan te Gulpen, daarna pastoor te

adhuc Ecclesiasticus, per biennium fuerat Vicarius in Herlen, deinde tanto tempore Vicarius in Gallopia, unde promotus pro Curato in Reimersdal, ac inde habitum admisit in Monasterio S. Crucis, in quo in Spiritualibus ac procuratione temporalium, plurimum laboravit.

Anno 1728, Praedictus Dominus Reinerus Konings, Prior octavus, pie obdormivit in Domino, plusquam octogenarius.

Eodem Anno 1728 in Successorem electus fuit Antonius Cox [49]), tum Rector Residentiae nostrae de Nedercan prope Trajectum. Estque Prior, ac sibimet modo septuagenarius, qui haec Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationi Vestrae in Spiritu Filialis obedientiae rescribit.

Itaque pro Majori Illustrissimi Domini Generalis informatione ac elucidatione, liceat mihi dicere, quod bona nostra temporalia consistensia in agris, pratis, sylvis et villis, quamvis in initio valde modica, modo accreverint et adaucta sint usque ad quadringenta Bonuaria, ultra varios modios speltae, ac certas summas pecuniarias, constitutas ad reditum annuum ad 4 in centum, super pagos ubi bona sita sunt, et hoc ad solvendum taxas contributionis as subsidia tam ordinaria quam extraordinaria, quae singulis annis a Regina Hungariae, tanquam Ducissa Brabantiae [50]), exscribun-[p. 120]-tur, seu alias ob necessitates ac rationes urgentes super immobilia repartiuntur.

Anno 1714. Excellentissimus Dominus Generalis de Dopff [51]) Gubernator Trajectensis, Dominus temporalis in Nedercan, Patriae Leodiensis propre Trajectum, advertens quod fideles deberent assistere divinis sub dio, propter angustiam antiquae Capellae S. Sepulchri,

Remersdael (Reijmersdael, 1225 : Renhievaz, 1252 : Reynbeizdale), in het bisdom Luik, hertogdom Limburg ; gelegen ten zuiden van Teuven. Hij trad in de Heilig-Graforde te Hoogcruts op 5 juli 1679, werd geprofest in 1680, is gekozen tot prior einde 1697 of begin 1698 ; vervulde dat mandaat tot aan zijn overlijden op 21 oktober 1728. Hij was toen 81 jaar oud. Cfr. W. Goossens, *op. cit.*, in : *PSHAL*, LV, 1919, p. 83. — J. Daris, *op. cit.*, in : *Notices...*, II, p. 188, 192.

[49]) *Supra*, tekst p. 416 en vn. 26.

[50]) Maria-Theresia, gehuwd in 1736 met Frans Stephanus van Lotharingen, die in 1745 keizer werd, volgde haar vader Keizer Karel VI van Habsburg op in zijn erflanden. Zij regeerde van 1740 tot 1780 als Koningin van Hongarije, Vorstin van de Zuidelijke Nederlanden (nl. van het hertogdom Brabant, Limburg, Luxemburg, van het graafschap Vlaanderen), enz. Haar regering begon met de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748).

[51]) Veldmaarschalk Daniel Wolff de Dopff, gouverneur van Maastricht, van Lutheraanse geloofsbelijdenis, kocht in 1697 van de Wansoulle de heerlijkheid Nederkanne. Cfr. J. Van Heukelom, *op. cit.*, in , *Verzamelde Opstellen*, XV, 1939, p. 48-49, 54-55.

desiderabat etsi Acatholicus, ut Capellae ista destrueretur ac nova extrueretur, ne populus aeris injuriis amplius expositus esset tempore Officii Divini; quem in finem promittebat se opem allaturaum.

Desiderium Praedictae Excellentiae multum animavit D. Antonium Cox, tum Capellae Rectorem, ut grande hoc opus inchoaret aggrederetur atque perficeret, prout mediante ope suae Excellentiae, non jam Capella sed Ecclesia ibidem extructa est, quae facile trecentas ac quadringentas Personas capere possit, adjecto Sanctissimi Domini Sepulchro, de lapide exciso, cum septem lampadibus. Expensae pro isto novo aedificio excurrerunt ad duodecim millia florenorum monetae Leodiensis, seu Trajectensis; duo similes floreni faciunt florenum Germanicum, id est quatuor solidos in specie.

Anno 1718. Illustrissimus Dominus de Bannam [52]), magnus Decanus Collegiatae Ecclesiae Tracti, sub titulo S. Servatii, Vir graduatus ac omni exceptione major, adjecit Conventui nostro aedificium pro habendis exercitiis suorum Canonicorum dum vellent ad Sacros Ordines promoveri, continens superius tria cubicula, inferius locum Bibliothecae, respicientem ad hortum.

Multa quoque et alia sunt restaurata, et de novo aedificata tempore pacis, quae quidem ultimo ingruente bello, cessare debuerunt op nimias exactiones nunc et tunc solvendas.

[p. 121] Quam maxime vero tempore ultimi triennii, quo exercitus in vicinia, imo in medio nostrum stetetunt, Austriatici, Hollandi et Angli, per biennium omnia vastantes, ac denique Galli occasione obsidionis Trajectensis, totam nostram Provinciam Limburgensem, nummis ac hospitationibus gravantes.

Septem officiarii Galli totam domum nostram occuparunt, a 1 Maii 1748 usque ad 1^{mam} Januarii 1749, cum suis respective famulis et equis, quibus victum ac pabula omnia subministrare debuimus.

Exprimi non potest, neque Illustrissima Dominatio Vestra cogitare, vel mente concipere potest, quantum damni a castris et Exercitibus passi simus, triginta sex millia Gallorum Equitum, cataphractorum, Hussarorum Grassinorum, Voluntariorum Bretonum, Cantabrorum,

52) Henri de Bonhomme, geboren in 1656 te Wijk bij Maastricht, zoon van Henri en diens tweede echtgenote Marie de Glein. Hij werd priester, verkreeg een prebende in het Sint-Servaaskapittel in 1673, werd deken van dat kapittel in 1695. Hij was Heer van Odegrave (= Ottegraven te 's Gravenvoeren), enz. In 1716 liet hij het H. Graf in de kapel verfraaien. Hij overleed in 1742. Cfr. J. Van Heukelom, *op. cit.*, in : *ibid.*, p. 51-53.

Hollandorum Morlierum, Ficherorum, Venatorum, ultra aliquot Legiones peditum [53]), nempe Helvetorum, legiones Ducis de Chartre, aliorumque Principum Gallorum, Provinciae nostrae Limburgensi per septem menses inhaeserunt ac pagi omnia necessaria afferre et procurare debuerunt, sub paena militarium executionum, ita ut in sola Parochia nostra, vulgo Norbeck, taxae ibidem super bona repartitae, excurrant ad sexaginta duo millia florenorum monetae Trajectensis, in quibus pro quota Conventus nobis persolvenda sunt quinque millia, ultra quatuor aut quinque millia solvenda in aliis pagis ubi bona nostra sita sunt, quo belli fuore attento, Illustrissima ac Reverendissima Dominatio, facile judicare poterit quod modo non parum depauperati simus, quodque ad redimendas vexas et solvendas taxas, tam ordinarias quam extraordinarias, aliqua capitalia distrahere et alienare necesse fuerit pro nostra conservatione; sperantes inter-[p. 122]-im et confidentes tempore pacis, meliora. Ac nos omnes prudentiae et providentiae Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Praepositi Generalis committimus, ut si judicet, in hoc misero statu nobis afferre aliquod solatium, seu opem qua capitalia nunc obligata redimere, seu alias pro amplificando Conventu, aut pluribus Religiosis suscipiendis et sustentandis, ad Gloriam majorem Honorem ac Decorem Ordinis SSmi Sepulchri in hisce Belgii partibus, per Conventus in Polonia, Hungaria, Bohemia, Silesia, etc. sitos, contribui posset; sic prospera et adversa nobis erunt communia.

Praefatus Conventus S. Crucis seu Montis Calvariae non est in ulla Civitate positus, sed in medio Civitatum Leodiensis, Trajectensis, Aquisgranensis et Limburgensis, quarum Civitatum viae Regiae ad portam Conventus, vel ad summum parvo quadrante inde transeunt. Idem Conventus est arboribus fructiferis undequaque septus, foris in campos oculos intuentium rapit, campi abundant frumento, horti superabundant oleribus, prata rident, boves crassi, ovesque faetosae.

[53]) Het laatste jaar van de Oostenrijkse Successieoorlog (1748) trokken wel zesendertig duizend manschappen door het Land van Overmaas, al plunderend en vernielend en er kamperend : O.a. de equitatum cataphractorum = geharnaste of gepantserde ruiterij, de Huzaren of Hongaarse vrijbuiters, de Bretoense vrijwilligers, de standaarddragers uit Cantabrië (in Zuidwest-Frankrijk), gehelmde Hollanders (morion = stormhoed, helm) lansiers, Jagers en legioenen voetvolk. Cfr. W. H. Schukking, *Krijgsbouw in Limburg*, in : *Limburg's Verleden*, dl. II, p. 356-372. R. Boumans, *De Militairen in de 16de, 17de, 18de eeuw*, in : *Flandria Nostra*, onder redactie van J. L. Broeckx, C. De Clercq, J. Dhondt, M. A. Nauwelaerts, 5 dln., 1957-1960, dl. 5, 1960, Antwerpen, p. 235-283.

Tandem praedictus Conventus S. Crucis seu Montis Calvariae, jacet in Comitatu Dalhemiensi Austriaco, Provinciae Limburgensis, Dioecesis Leodiensis, distans a Mosae Trajecto tribus leucis, a Viseto duabus, a Leodio quinque, a Limburgo quatuor, ab Aquisgrano quatuor, a Juliaco septem, a Ruremonda decem, etc. Hactenus relatio P. Antonii Cox, Prioris Conventus S. Crucis, in Belgio existentis.

CAPUT XX

De Conventu Montis Oliveti et aliis in Belgio existentibus.

Alter Conventus in Belgio existens est Conventus Montis Oliveti in cava rupe vulgo Xhavea, prope [p. 123] Leodium, in Dominio Herstallensi. Pro hoc Conventu fundando oblatus Joanni Abroeck [54]) Vicario Generali Belgii locus, in Anno 1488; quem Locum et Contractum pro illo confirmavit Comes Engelbertus de Nassau, et successu temporis fundatus est Conventus et Ecclesia, sufficientem dotationem habens [55]). Sed modo hic Conventus gravibus debitis gravatus, sub iisdem gemit.

In eodem Belgio est etiam Residentia Cannensis seu Nedercan Patriae Leodiensis, prope Trajectum. De hac Residentia Cannensis seu Nedercan, dictum est superius. Secunda Residentia est Visetensis, de qua constat ex ipsa Submissione Canonicorum Nostrorum Belgicorum superius adducta.

Praeter hos Conventus et Residentias Canonicorum SSmi Sepulchri, fuit etiam Conventus Ruremondanus in Civitate Ruremondensi fundatus, sed hic est alienatus tali modo et casu :

Sub Philippo II Hispaniarum Rege [56]) contigit, quod in Belgio

[54]) Jan van Abroeck, reg. kan. van het Heilig-Graf (1467), prior (1471- 1510) te Sint-Odiliënberg, provinciaal (1484-1510) van de Nedergermaanse provincie., Cfr. Zr. M. Hereswitha, *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI 1971, p. 279-300, verder passim, in dl. I en II. — Id., *Jan van Abroek*, in : *Nat. Biogr. W.*, III, 1968, kol. 1-5.

[55]) *Supra*, p. [102], 408, vn. 17.

[56]) Filips II, van Habsburg, koning van Spanje en vorst der Nederlanden (1555-1598) ; oprichting van drie kerkprovincies : de Waalse bisdommen (*Kamerijk*, Atrecht, St-Omaars, Doornik, Namen), de Noordnederlandse en de Zuidnederlandse (met de bisdommen *Mechelen*, Ieper, Brugge, Gent, Antwerpen, 's Hertogenbosch, Roermond). Het bisdom Luik, afhangend van het aartsbisdom Keulen, verloor door die regeling een aanzienlijk deel van zijn gebied. Cfr. M. Dierickx, s.j., *De oprichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden onder Filips II*, 1559-1570, Antwerpen/Utrecht, 1950.

erigerentur septem Episcopatus, nimirum Iprensis, Namurcensis, Tornacensis, Gandavensis, Antverpiensis, Ruremondanus et Archipiscopatus Mechliensis, cumque ageretur de tot Episcoporum subsistentia et fundatione, tunc omnes Abbatiae, Praepositurae, Decantus, Canonici cujuscunque Ordinis, Regulares seu non Regulares totius Belgii pro fundandis illis Episcopatus concurrere debuerunt. Et sic factum est quod Conventus Canonicorum SSmi Sepulchri ad Montem S. Odiliae [57]) prope Ruremondam existens, perierit, ejusque proventus annexi fuerint Mensae Episcopali Ruremondanae.

Tandem in Urbe Cameracensi fuerunt duo Conventus Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri, sed hi, [p. 124] iniquitate temporum et variis casibus, perierunt [58]). Hanc totam relationem accepi *a* moderno *Priore Conventus S. Crucis seu Montis Calvariae in Belgio* existentis, cujus literas hic adiungo, quae sunt tenoris sequentis:

Illustrissime et Reverendissime Domine Domine Praeposite Generalis, Illustrissima et Reverendissima Dominatio Vestra misit literas suas honoratissimas ex Cracovia de die 14 Junii 1749. Has tanquam de Caelo delapsas exosculatus perlegi, et Confratribus meis ingenti mecum gaudio exultantibus et tantam Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae, in filios suos gratiam atque benevolentiam admirantibus, praelegi.

[57]) Een deel van de inkomsten, die klein waren, van het munster of de Sint-Pieterskerk te Sint-Odiliënberg, nl. tienden, dienden ook voor de dotatie van de bisschop van Roermond. Maar veel daarvan kon niet worden geind. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *De Priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 306-316 en p. 755-762., — *Codex dipl. Bergensis*, uitgegeven door M. Willemsen, in : *PSHAL*, XXVI, 1889, nrs. 86-88, p. 228-237.

[58]) In Kamerijk, stad en diocees, zijn nooit kloosters van de Heilig-Graforde geweest. Het in de : *Brevis Historia ..... Ordinis S. Sepulchri* (uitgegeven door M. Willemsen in : PSHAL, XXVIIII, 1891, p. 334) aangehaalde : « Primum monasterium fuit Cameraci. Anno 1064 Libertus Cameracencium Episcopus, vir sanctus, fundavit Cameraci monasterium S. Sepulchri » is foutief. Dit blijkt uit het feit dat Liebert, bisschop van Kamerijk (1051-28 sept 1076.), o.a. de *Benediktijnerabdij* van het Heilig Graf oprichtte, m.a.w. een abdij die als titel droeg « van het Heilig Graf », zoals er trouwens meerdere kloosters onder die benaming zijn bekend geweest. De kerk van die abdij is geworden de kathedraal van Kamerijk. Cfr. M. Chartier, *Cambrai (Diocèse)*, in : *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastiques*, t. XI, Paris, 1949, kol. 550-551, 562. — P. Jousset, *La France, géographie illustrée*, 2 tomes, Paris, s.d., t. II, p. 404.

Evenmin behoorde tot de Heilig-Graforde de priorij Saint-Samson te Orléans, die door Lodewijk VII (1137-1190) geschonken werd aan de Augustijnerkanunniken van O.L. Vrouw van de Berg Sion. (Cfr. C. Couret, *Notice historique* sur l'Ordre du Saint Sépulcre de Jérusalem, Paris, 1905², p. 62.

Pusillus igitur hic grex, non tantum quamprimum DEO gratias egit pro meritissimi Praesulis Electione Canonica et Apostolica, sub cujus Sancto Regimine Ordinis Sanctissimi Sepulchri Dominici majore in dies ac illustriora promittuntur incrementa, verum etiam mecum, Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae congratulatur. Et unanimi corde et affectu, longaevos vovet annos, ut suo tanto Duce, ad Caelestem Patriam perducamur, ibidemque licet nunc Patriarum longinquitate disjuncti, nos faciem ad faciem videre mereamur.

Interim Conventus hic Sanctae Crucis frugaliter vivendo, et commensales undequaque huc convolantes alendo ac docendo, post multas tribulationes sese conservavit, istaque ratione duodecim Canonici nihil proprii habentes, sed in communi viventes, honeste sustentari queunt.

Verum quidem est, quod ultimis belli tempestatibus, tam a Gallis quam a Confederatis plurimum [p. 125] fuerimus perpessi per tres annos continuos, unde Aerararium nostrum ita fuit exhaustum ut per multos annos restaurari nequeat. Attamen data nunc pace, Divinam speramus benedictionem quam modo incipimus experiri, ex quo jam plures instructionis gratia huc adducuntur et accurrunt, quam locus noster continere potest, cuius tamen circumferentia consistit in octo seu novem bonuariis; bonuarium consistit ex quatuor jugeris Flandricis seu Brabantinis [59]).

De Conventu nostro adhuc satis angusto quo ad aedificia sunt, et de caeteris Canonissarum Conventibus Ordinis Nostri, in hisce partibus existere cognitis, quantum ex manuscriptis nostris colligere potui, notitiam per extractum hisce adjungere volui.

Quod si impressio libri de Ordine, quem Illustrissima ac Reverendissima Dominatio sua imprimendum disposuit, non urgeat, saltim per hyemem de variis hempe propriis adjacentibus, licet non de omnibus inquirere potero, quo anno fundati, sub quo titulo, a quo Fundatore, an possideant villas, an vero summas pecunarias?, nempe de Conventibus in Mosae Trajecto , in Aquisgrano, in Juliaco, in Viseto, in Tungris, in Trudonopoli, in Hasseleto, in Leodio, etc. Facile fundationes eorumque modernum statum satis scrire potero, propter notitiam quam in praedictis Conventibus habemus. Soror namque Nostri Canonici Senioris est Priorissa jam inde 25 annos in Conventu Mosae

[59]) *Supra*, p. 416-417, vn. 27.

Trajectensi [60]), alii etiam Fratres in aliis Conventibus Canonissarum habent consanguineas, ac per eas notitiam, etc.

Officia propria Ordinis Nostri cum Canonissis habemus Leodii impressa et ab Ordinario nostro approbata, inter quae officium solemne SSmi Sepulchri cum Octava, Dominica secunda post Pascha a nobis servatur, unde etiam hic est Missa propria [61]).

[p. 126] Tenorem Indulgentiarum memoratarum, si in copiis authenticis habere mereremur, pariter si nostrum Altare B. M. Virginis illis destinaretur; sic quoque si in proximioribus Canonissarum Conventibus, seu templis, quoddam altare eligere, ac in iis certas indulgentias annectere dignaretur, velut in Aquisgrano, Trajecto, et aliis supramemoratis, id mihi maxime in votis esset, ac devoto sexui, libenter communicabo praevidens id illis fore gratissimum, easque pro ista gratia Reverendissimae Dominationi fore obstrictissimas. Interim

[60]) De priorin in kwestie is Anna Maria Horsmans, geboren te Maastricht, gedoopt op 3 februari 1685 in de Sint-Nicolaaskerk aldaar; dochter van Wilhelmus en Agnes Valckenborgh (Gemeentearchief Maastricht, *Parochieregisters St-Nicolaaskerk, 1685-1706*, inv. nr. 78, fol. 1r). ingetreden in het Sepulcrinessen- of Bonnefantenklooster te Maastricht, geprofest op 15 oktober 1703; kloosternaam: Zr. M. Anna van de H. Drievuldigheid; priorin van augustus 1724 tot aan haar overlijden op 15 november 1757. Haar grafschrift luidt:

HIER LIGT BEGRAVEN
ONSE EERWEORDIGE
MOEDER Sr M ANNA
VAN DE H DRYVULDIGHEYT
GEBOREN HORSMANS
GESTORVEN DEN 15 9BER
1757.

Haar broer: Willem Horsmans, werd in dezelfde kerk gedoopt op 14 september 1688 (*Ibid.*, fol. 19r). Hij trad in de Heilig-Graforde te Hoogcruts en werd er geprofest in 1709; hij overleed er in 1770. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters.*, p. 164, 171 tekst en vn. 4. — J. Daris, *op. cit.*, in: *Notices...*, II, p. 192. — F. Dazert, *op. cit.*, in: *PSHAL*, XXXVIII, 1902, p. 337.

[61]) *Festa propria canonicorum sanctae Hierosolimitanae ecclesiae et custodum sacrosancti Dominici Sepulchri*, Liège, 1674: P. Danthez; herdruk: Liège: Lambert Thonon, 1701. — *Festes propres de l'ordre canonique du très Saint Sépulchre de Notre Seigneur à Jérusalem*, Liège, P. Danthez, 1675; 2de uitgave, Liège, B. Collette, 1717.

Horae Canonicae dicendae in propriis festivitatibus Canonicorum S. Hiersolimitanae Ecclesiae et Custodum Sacr. Dominici Sepulchri, Liège, G. Ouwerx, 1672.

Proprium Sanctorum ad usum Canonicorum S. Hierolimitanae ecclesiae et Custodum Sacr. Dominici Sepulchri, Liège, G. H. Streel, 1674. (Zangboek): 50 pp. + Proprium Missarum, XIV pp. — *Missae propriae Sanctorum Ordinis Stl Sepulchri*, Liège, B. Collette, [1717].

expectans Legendam seu Librum V. Claudiae, me cum pusillo Grege meo, ad Gremium Illustrissimae et Reverendissimae Dignitatis Vestrae prosterno, omnes Reverendos Dominos Canonicos, et singulos in osculo pacis salutans, veneror, omnia fausta et laeta precor, nihil ita opto quam ut invicem omnia sive prospera, sive adversa nobis communicemus, ac unum corpus et anima una fiamus in Christo, quod sicut ardentei desidero ita mutuam correspondentiam melius et sincerius exprimeie, ad notitiam Fraternae charitatis constanter colere conabor, dum ea qua par est veneratione, cordis submissione ac viscerum dilatatione subscribor.

De Belgio in
Conventu Montis Calvariae
seu S. Crucis
die 17 8bris
1749.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae humilissimus ac obedientissimus Famulus et Filius
Antonius Cox Prior Conventus Montis Calvariae in S. Cruce.

a tergo literarum :

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Jacobo Radlinski S. Theologiae Doctori Ordinis Canonicorum Regularium Custodum Sancrosancti Hierosolymitani Sepulchri Praeposito Generali Infulato, etc.

[p. 127] Praeter hos Conventus in Germania praesertim in Belgio existentes, reperitur etiam insignis Conventus Nissensis [62]) eorundem Canonicorum SSmi Sepulchri in Silesia et Pragensis [63]) in

[62]) W. Hermann, *Zur Geschichte der Neisser Kreuzherren vom Orden der regulierten Chorherren und Wächter des Heiligen Grabes zu Jerusalem mit dem doppelten roten Kreuz*, Inaugural Dissertation in 4 Teile, Teildruck, Breslau, 1938, 54 pp., p. 51-53 : inhoudsopgave van het gehele werk. — In Silezië werd de eerste proosdij van Heilig-Grafkanunniken opgericht in 1239 te Neisse (= Nisa), gelegen ca. 70 Km zuidoostwaarts van Breslau (= Wroclaw). Die proosdij werd opgeheven door de Pruisische Staat in 1810.

[63]) De proosdij te Praag in de Zderas, opgericht in 1190, is het eerste klooster van Heilig-Grafkanunniken in Tsjecho-Slovakije. Het werd in 1420 verwoest door de Hussieten, hersteld in 1573 en opgeheven in 1785. Rond 1227 werd in Tsjecho-Slovakije eveneens een vrouwelijke tak van de Orde opgericht, te Světec (distrikt Schwatz bij Teplice). Dat klooster van Světec werd in 1421 verwoest door de Hussieten. De vrouwelijke tak verdween in Bohemen en Moravië circa 1580. Na 1500 waren al de kloosters van de Heilig-Graforde, in Moravië en Bohemen, de proosdij van Praag in Zderas inbegrepen, onder het gezag gekomen van de proosdij te Neisse in Silezië (in het huidige Polen), proosdij die reeds sedert 1400 de titel voerde van generalaat der Orde in Silezië. Cfr. vn. 62. — Josef Svátek, *Z Dějin Konventu Řádu Svatého Hrobu ve Světci*

Bohemia, sed de his potero aliquid inculcare ad finem praesentis Opusculi. Tandem constat de Conventu S. Pelagii in Denckendorff [64]) in Dioecesi Constantiensi et Provincia Moguntinensi et de Conventu Spirensi [65]), item de Conventu Annesiaco [66]) in Dioecesi Gebenensi, sed de singulis agere longum esset.

CAPUT XXI

De Origine Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri

Exactissimus totius Ordinis Canonici Scriptor et Historicus,

u Bíliny (= Over de geschiedenis van het klooster van de Orde van het Heilig Graf te Světec), in : *Zprávy. Studie, O blastního Valstivědného Muzea v Teplicích*, 1969, nr. 5, p. 9-18, 37. — Id., *Organisace řeholních instituci v českých zemích a péče o jejich archivy* (= De Organisatie van de religieuze instellingen in de Tsjechische landen en de zorg voor hun archieven), Handboek voor de Rijksarchieven (ronéotype), Praag, 1966, 206 pp. — Anton Schubert, *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II aufgehobenen Klöster Böhmens*, Innsbruck, 1901, p. 32-67.

64) De proosdij Denkendorf, bij Esslingen in Württemberg, werd gesticht in 1120 door Berthold von Beutelspach de Jongere, en opgericht in 1128-1130. In 1450 werd ze opgeheven door de vorst van Württemberg. Denkendorf is gelegen in het bisdom Konstanz (opgericht in 550), en in de kerkprovincie Mainz (781-1802). — H. Werner, *Kloster Denkendorf, ein Gang durch seine Geschichte*, s.l., s.d. [1954].

65) Heilig-Grafpriorij te Spiers (1214-1565). In de voorstad van Spiers (= Speyer), Alt-Speyer werd door Jeruzalem-pelgrims een Heilig-Grafkerk gesticht en een vrouwenklooster, dat aan die kerk paalde. Reeds in 1207 was dat klooster in verval, en de bisschop schonk de gebouwen ervan aan de proosdij Denkendorf, samen met de daaraan grenzende Heilig-Grafkerk. Ca. 1214 was in het verlaten vrouwenklooster reeds een Heilig-Grafpriorij van kanunniken opgericht, doch die verdween in 1565. De bisschop wilde het klooster reorganiseren, maar de proost van Denkendorf verkocht de kloostergebouwen en landgoederen aan de stad Spiers. Cfr. Bernh. Hermann Röttger, *Stadt und Bezirksamt Speyer*, in : *Die Kunstdenkmäler der Pfalz, III*, München, 1934, p. 520-523.

66) De priorij van reguliere kanunniken van het Heilig-Graf werd opgericht te Annecy in Opper-Savoye in 1348. Annecy was gelegen in het koninkrijk Arles, bisdom Genève. De stichters van de priorij waren de graven van Genève ; de eerste prior was Andreas van Antiochië (1348-1360). De facto was deze priorij reeds verdwenen einde 17de eeuw, doch de jure werd ze eerst in 1794 opgeheven ten gevolge van de Franse Revolutie. Cfr. J. Duffresne, *Galerie Savoyarde : Le Saint Sépulcre d'Annecy*, in : *Industriel Savoisien*, 27 juni, 6, 13, 20, 27 juli 1935. — *André d'Antioche*, in : *Dict. d'Hist. et de Géographie ecclésiastiques*, t. II, 1914, kol. 1632-1634. — *Annecy, Le Saint Sépulcre*, in : *ibid.*, t. III, 1924, kol. 363. — *L'hôpital du St. Sépulcre, puis de la Charité*, kol. 366-367. — A. Despine, *Notice historique sur le Saint-Sépulcre d'Annecy*, rapport lu à la séance du 8 janvier 1857 de l'Association florimontane. (Avec pièces justificatives), Afschrift : 22 pp.

Gabriel Pennottus [67]), S. Juliani apud Spoletum Abbas Lateranensis, tractando de Canonissis Lateranensibus, deducit earum originem ab Apostolis, dum libr. 3, cap. 49 sic inquit : « De quibus Collegiis pro complemento praesentis operis aliqua dicturus, iis omissis, quae de Canonissarum antiquitate, origine, sanctitate, plura dicenda essent, quod prolixiores esse, hic minime possimus. Hoc unum pro fundamento dicendorum necessario praemittendum fore judicavi, scilicet quemadmodum Canonicorum, ita etiam Sanctimonialium Virginum, quae Canonissae vel Canonicae vocantur, institutum ab Apostolis et Viris Apostolicis in exordio nascentis Ecclesiae suam originem accepisse, et quemadmodum in primimitiva Ecclesia, et deinceps Ordo Regularis Virorum in duas classes partitus fuit, tum nomine tum habitu differentem, quorum altera classis Canonicorum sive Clericorum, Monachorum altera fuit nuncupata. Ita et de Ordine Regulari faeminarum dicendum ; nam fuisse olim in Ecclesia Sacras Virginis Sanctimoniales, Canonicas, sive Virginis Clericales, sive Diaconissas a Monachabus, tum nomine tum habitu [p. 128] distinctas, sequentia Patrum et Conciliorum testimonia certissime testantur ». Hactenus Pennottus, ubi statim adducit Patres et Concilia, pro Canonissis in Ecclesia primitiva existentibus.

Doctissimus Petrus Lüll, Commissarius in Spiritualibus Canonissarum SSmi Sepulchri, agendo de Illarum origine, cap. 2, sic inquit : « Non sine mysterio factum, quod dum David superbum et elatum Goliath, quinque suis lapidibus superavit, humi prostravit, obtenta insigni in potenti DEI manu, de isto Philistheo victoria, milieres et virgines de Civitatibus Israel egressae fuerint, Victori in applausum insimul canentes et psallentes. Nam pariter cum Christus JESUS nos a saevitia infernalium Philistheorum liberavit, et pretiosissimo sanguine, ex Sanctissimis quinque suis vulneribus promanante ex dira servitute pristinae libertati et gratiae coelestis Patris restituerit, illico juxta institutum Apostolorum, praecipue S. Jacobi Minoris, post gloriosam illius mortem congregatae sunt Hierosolymis mulieres et virginis, quae per totam vitam suam Christo Domino laudem decan-

[67]) G. Pennottus Novariense ex Congregatione Lateranensi S. Juliani apud Spoletum abbate ac theologo autore, *Generalis totius sacri Ordinis clericorum canonicorum Historia tripartita* : 1° de clericali sanctissimi Patris Augustini instituto et habitu ; 2° De sacri Apostolicique Ordinis canonicorum regularium origine et progressu ; 3° De congregatione Lateranensi, per Frigdionarios canonicos restituta, Roma, 1624, Köln/-Grevenbruch 1630. De aangehaalde tekst : « De quibus ... testantur » is in het oorspronkelijk werk van 1754, gecursiveerd.

tabant, omni fervore calcantes semitam virtutis. Et quoniam in Spiritu Sancto et igne baptisatae erant. Math, 3. 11, ideo ex intimo amore et ignea charitate erga JESUM, mundi voluptatibus se subtrahentes, totae se Domino consecrarunt. S. Ambrosius scripsit lib. 1 de Virg. quod dum Maria Soror Moysis, accepto tympano, cum virgineo pudore totum duceret et regeret exercitum, laudem cantando Domino, gloriose magnificatus sit, equumque ac ascensorem in mare projecerit Et hoc fuisse typum et figuram (ait idem S. Doctor) quod in Ecclesia DEI Virgines congregabuntur, Nomini Domini (postquam in mari rubro pretiosissimi sui sanguinis, infernalem Pharaonem cum sui exercitu submersit) laudem decantaturae, inter quas Congregationes numerat Virgines templo Hierosolymitano dedicatas, quam Beatissima V. MARIA religiosam vitam [p. 129] docuit, habitans cum illis». Hactenus Petrus Lüll in libro cui titulus: Mausoleum S. Jacobi Apostoli [68]). Hic praemissis.

Dicendum. Canonissae Regulares SSmi Sepulchri procedunt ex Sacrosancta Hierosolymitana Ecclesia, sive illarum origo et institutio deducatur ab Apostolis, sive a Sacris Virginibus in primitiva Ecclesia existentibus, templo Hierosolymitano dicatis, quae Beatissima Virgo Maria Religiosam Vitam docuit, et in omni perfectione Regulari erudivit, instruxit et exercuit. Ratio est, quia praedictarum Canonissarum alia Origo ostendi non potest. Ejusdem est sententiae quo ad originem ab Apostolis provenientem Tamburinus, tom; 2, disp. 24 quaest. 4. Suarez, tom. 4, de relig. tract. 9. Jacobus Montfort S. Jesu [69]) et alii de hac materia tractantes.

[68]) C. P. Lüll, *op. cit.* Dat werk: *Mausoleum*» is geschreven in het Duits. De tekst eruit aangehaald werd in de «*Synopsis*» (1754), gecursiveerd. Van het tweede hoofdstuk, p. 6-11 vertaalt Radlinski p. 6 en de eerste kolom van p. 7 voor een groot deel. Het begin is aldus: «*Zweytes Capitel wird erwiesen dasz auch Geistliche Jungfern oder Canonissen des Ordens zum Hl. Grab von Anfang der ersten Kirchen gewesen seyen.* (Tot daar de titel van het 2de hoofdstuk). Dan verder de tekst: *Es ist nicht ohn Geheimnis geschehen dasz als David den Hoffertigen und grossmühtigen Goliath mit seinen fünf Schlender steinen überwunden zur Erden geworffen und durch die starke Hand Gottes* .... *so dem Tempel zu Jerusalem verordnet waren rechnet denen die Jungfraw Maria das Geistliche Leben gelehret und bey ihnen gewohnet...* — Casparus Petrus Lüll anno 1703 pastor erat in Grombach diocesis Spirensis; idem fuit Regularium Canonissarum ad S. Sepulchrum Juliacensem Praeses et Commissarius in spiritualibus. J. Hartzheim, s.j., *Bibliotheca Coloniensis*, Köln, 1747, p. 51.

[69]) Jacobus Montfort Soc. Jes. = J. Mumford, geboren te Norfolk in Engeland in 1606, rector van het college der Engelse Jezuieten te Luik, vertrok in 1640 als missionaris naar Engeland, overleed daar op 9 maart 1666, ten gevolge van slechte behandeling

Praedictarum Canonissarum SSmi Sepulchri Regula et Institutum est idem quod est nostrorum Canonicorum, finis illarum est idem cum Canonicis, nempe promovere honorem, cultum et Gloriam SSmi Sepulchri et Sepulturae Christi Domini, simulque testari Resurrectionem Illius et meditari totam innocentissimam Ejus Passionem. Eadem Canonissae SSmi Sepulchri utuntur habitu nigri coloris, ad instar aliarum Monialium. Portantque in habitu suo Crucem purpuream/ duplicatam; pallium illarum est ligatum duobus funiculis rubris sericeis, in memoriam funium illorum, quibus ligatus fuit Christus Dominus in sua Passione et flagellatione; in his autem funibus rubris habent quinque nodos seu globulos colligatos, in memoriam quinque vulnerum Christi Domini. Sicut autem Canonici Nostri, sub mantilletis, sive mucetis, utuntur rochetto; ita praedictae Canonissae sub paliis suis nigris adhibent vestem albam lineam, simillissimam rochetto, unde potest vocare ro-[p. 130]-chettum [70]). Antiquae Constitutiones harum Canonissarum disponunt ut Ecclesiae et Monasteria illarum sint aedificata juxta exemplar, formam et similitudinem SSmi Sepulchri Christi Domini. Item praedictae Constitutiones obloquuntur ut in Ecclesiis et Monasteriis earum sint representata Loca Sancta Hieroslymitana : nempe Praesepe Bethleemiticum, Bethania, Mons Sion et Mons Calvariae, Vallis Josaphat, et Ipsum Sacrosanctum Sepulchrum Christi Domini et alia Loca Sanctificata per Redemptorem et Salvatorem nostrum. Ad haec autem Loca Sacra singulis Dominicis et in Festis principalibus faciunt Processiones, cum canticis et hymnis Passioni et Sepulchro Christi accomodatis. Unde singulis diebus Sabbathivis Antyphonam Dolorosam cantant ad Sepulchrum Christi, et in Dominicis canticum gaudiosum [71]). Tandem singulis diebus Sabbathivis, post stationem S. Crucis, solent facere Commemorationem Beatae MARIAE

en gevangenis. Cfr. *Deux notices sur l'Ordre Canonial du Saint-Sépulcre*, uitg. M. Willemsen, in : *PSHAL*, XXVIII, 1891, p. 247-248.

[70]) C. P. Lüll, *op. cit.*, p. 123-128. — L. Jegher, *La gloire de l'Ordre canonial du S. Sépulchre Hierosolimitain de N.S. Jésus Christ*, Liège, Ardt de Corswarem, 1626, chap. XI, De l'habit de l'Ordre du S. Sépulchre, p. 63-71. — Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...* p. 265-266. — Id., *De Priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, plaat 5.

[71]) C. P. Lüll, *op. cit.*, p. 101-111. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 251-263, 330. — Id., *De Priorij — te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 742-743. — Id., *Het verband tussen de wetgeving van de Heilig-Graforde en die van de Orde van Prémontré in de XII*de *eeuw*, in : *Analecta Praemonstratensia*, XLVII, 1971, p. 5-23.

Virginis Immaculatae Conceptae, ad formam et exemplum S. Hierosolymitanae Ecclesiae, quae prima coluit, promulgabat et defendebat honorem Immaculatae Conceptionis, ut supra ostensum est Cap. 10 [72]). His breviter narratis, progredior ad referendos Conventus earundem Canonissarum in Germania, in Belgio, et in aliis Regnis.

CAPUT XXII

In quo referentur Conventus Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri in Germania, praesertim in Belgio et in aliis Regnis.

Primus Conventus Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri in Belgio existens est Conventus sub titulo S. Elisabethae, vulgo Bonsinfants, intra ipsum Leodium, Civitatem principalem [73]) et Sedem Principis Leodiensis, fundatus.

[p. 131] Secundus Conventus est sub titulo S. Agathae, situs in suburbio S. Laurentii, prope portam Civitatis Leodiensis [74]), regione celeberrimae Abbatiae S. Laurentii PP. Benedictinorum.

[72]) M. J. P. Radlinski, *Synopsis...*, p. 46-53. — Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 320-329, 333-335.

[73]) Werd de vrouwelijke tak der Heilig-Graforde in Tsjecho-Slovakije reeds in 1227 gesticht, in Spanje in 1276-1306, in de Germaanse provincie der Orde ontstond die eerst in 1480 onder impuls van Jan van Abroek, prior te Sint-Odiliënberg. De eerste kanunnikessen in deze provincie legden op 8 oktober 1480 hun geloften af in het munster te Sint-Odiliënberg en vestigden zich daags daarna te Kinrooi bij Maaseik. Dit convent stichtte twee dochterkloosters, nl. Nieuwstad (1486-1496), bij Sittard in Nederland, en Gartzen-St. Antonii (1490-1507), te Entzen bij Euskirchen, in Duitsland. Het stamkloost er verhuisde in 1495 naar de stad Maaseik, en dat convent ging in 1520 over tot het generaal kapittel van kanunnikessen van het bisdom Luik (1455-1584), na 1584 tot de Congregatie van Windesheim. De twee dochterkloosters Nieuwstad en Gartzen St. Antonii hadden zich om veiligheidsredenen in 1496 en 1507 gevestigd binnen de stad Luik in : « Ste Elisabeth des Bons Enfants ». Aldus was : « Ste Elisabeth des Bons Enfants » in 1520 geworden het enige vrouwenklooster der Orde in Neder-Germanië. En het is uit dat klooster dat rechtstreeks of onrechtstreeks al de latere Sepulcrinessenkloosters in W.-Europa en in Engeland zijn ontsproten. Cfr. *Infra, Bijlage III* : Filiatie der Vrouwenkloosters, p. 467. Voor al de namen van Sepulcrinessenkloosters voorkomend in de nummerlijst van p. [131-133] 437-441. — Bijlage III, p. 467. — Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...* p. 18-45.

[74]) « Sainte-Agathe » (1634-1797), opgericht door het Sepulcrinessenklooster van Maastricht in de faubourg St. Laurent te Luik. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 163-199. — De eerste vier kloosters die Radlinski citeert zijn die gelegen in Luik en voorsteden. De rangorde die hij gebruikt in zijn lijst van nr. 2 af tot nr. 28 is niet chronologisch, noch voor de datum van oprichting, noch voor de volgorde van filiatie

Tertius est sub titulo S. Valburgis, etiam prope portam Civitatis Leodiensis, in suburbio de Valburge [75]).

Quartus Conventus est in suburbio Averano ad fluvium Mosam, itidem prope portam Civitatis Leodiensis, vocaturque : ad Domicellas Anglicanas [76]).

Quintus Conventus est in Jupilia, media leuca a Leodio : Proinde intra Leodium, et proxime circa idem Leodium reperiuntur quinque Conventus Canonissarum SSmi Sepulchri [77]).

Sextus Conventus est situs in Tungris, Civitate a Leodio distante tribus leucis [78]).

Septimus Conventus est situs in Hasseleto, sex leucis distante a Leodio [79]).

Octavus Conventus est situs in Viseto, ad Mosam, duabus leucis distante a Leodio [80]).

Nonus Conventus est situs in Hujo ad Mosam, quinque leucis a Leodio distans [81]).

[75]) Klooster « Mont Calvaire » in de faubourg Ste Walburge (1622-1797, 1804) dochterklooster van : « Ste Elisabeth des Bons Enfants », Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters*, p. 215-223.

[76]) Het klooster Ste Helena der Engelse Sepulcrinessen (1642-1794) is in 1794 uitgeweken naar Engeland, heden gevestigd te New Hall by Chelmsford. Het werd te Luik begonnen in een huurwoning tegenover de kerk van St. Hubert. In 1644 werd het overgeplaatst naar de rue Pierreuse in het voormalig Jezuietessenklooster ; in april 1655 naar het ontruimde convent der Coquins of Frères de St. Christophe, in de rue St. Gilles, faubourg d'Avroy .*Ibid.*, p. 231-245.

[77]) Het klooster van Jupille (1658-1798, 1838) gelegen op de rechteroever van de Maas, op enkele Km. ten noorden van Luik. *Ibid.*, p. 177-182.

[78]) Te Tongeren, stad in de 4de eeuw zetel van het nieuwe uitgestrekte bisdom Tongeren-Maastricht-Luik, (zetel in de 7de eeuw overgeplaatst naar Maastricht, in de 8e eeuw naar Luik), werd het klooster opgericht in 1640. *Ibid.*, p. 224-230.

[79]) Het klooster te Hasselt (1638-1798) werd gesticht door Helena d'Enckevoert, priorin van het convent te Maastricht en « Ste Agathe » te Luik. *Ibid.*, p. 200-214.

[80]) Te Visé (Weset), binnen de ommuurde stad, in het gedeelte van de stad ten oosten van de Maas gelegen, werd in 1616 een Sepulcrinessenklooster (1616-1798, 1823) opgericht door: Ste Elisabeth des Bons Enfants, *Ibid.*, p. 133-147. — F. Hakin, *Centenaire de l'école moyenne et de l'athénée royal de Visé (1851-1951)*, Liège, p. 11-62.

[81]) In de oude stad Hoei (Huy), aan de samenvloeiing van de Maas, de Hoyoux en, de Méhaigne gelegen, op het kruispunt van vier grote wegen : nl. naar Luik, Namen Haspengouw en Condroz, werd het Sepulcrinessenklooster (1619-1797) opgericht door de priorij Jerusalem te Sint-Truiden. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters*, p. 69-75.

Decimus Conventus fundatus est in Bullonio, ad fines Galliae, triginta leucis a Leodio [82]).

Undecimus Conventus est positus in Mosae Trajecto, quinque leucis distans a Leodio [83]).

Duodecimus Conventus est fundatus in Trudonopoli, septem leucis a Leodio [84]).

Decimus tertius Conventus est positus in Verviis, quinque leucis a Leodio [85]).

Decimus quartus est positus in Varmia, septem leucis a Leodio [86]).

Decimus quintus Conventus est situs in Turnotto, Urbe Campiniae, octodecim leucis a Leodio. Omnes [p. 132] praedicti Conventus non tantum sunt Dioecesis Leodiensis, sed etiam existunt in Ducatu Leodiensi [87]).

Decimus sextus Conventus Canonissarum situs est ad S. Leonardum Aquisgrani, novem leucis distans a Leodio, estque Dioecesis Leodiensis. Ibique ante aliquot annos extructum est insigne Monasterium [88]).

[82]) Buiten de stadsmuren van Bouillon, langs de rechteroever van de Semois, werd het klooster (1626-1794) gebouwd, het biedt een vrij uitzicht op de oude Burcht. Het werd opgericht door het convent van Hoei. *Ibid.*, p. 76-94.

[83]) Te Maastricht, aan de linkeroever van de Maas, werd het Sepulcrinessenklooster (1627-1798) opgericht door het klooster te Visé. *Ibid.*, p. 161-175. De gebouwen werden gerestaureerd, en dienen heden voor het *Limbvrgs Museum voor Kunst en Oudheden*, genaamd Bonnefantenmuseum.

[84]) Het eerste dochterklooster van de Bonnefanten te Luik werd opgericht in de oude abdijstad Sint-Truiden in 1539. Het werd opgeheven tijdens de Franse Revolutie in 1798. *Ibid.*, p. 58-68.

[85]) Te Verviers (= Verviesch in het Duits) werd een klooster (1634-1798 ; 1808 ?) opgericht door Sepulcrinessen van Malmédy. *Ibid.*, p. 104-115.

[86]) Varmia = Waremme (Ndl. Borgworm, oudtijds : Woromia, Burchwerme) hoofdplaats van het oude graafschap Haspengouw. Een Heilig-Grafklooster (1640-1797) werd er opgericht door de Sepulcrinessen van Hoei. *Ibid.*, p. 126-132.

[87]) Turnotto = Turnhout, gelegen in het bisdom Antwerpen, hertogdom Brabant, en niet Leodium. Het Sepulcrinessenklooster werd er opgericht in 1662 door de Bonnefanten of Sepulcrinessen van Hasselt. Opgeheven in 1798 werd het heropgericht na de Franse Revolutie, in 1826. — Zr. M. Hereswitha, *De Heilig-Grafpriorij te Turnhout, 1662-1962*, Antwerpen, 1962.

[88]) In de vrije Rijksstad Aken lag in de Burtscheiderstraat, dicht bij de poort van die naam, de Sint-Leonhardkapel. Deze kapel was sedert 1144 ? of 1312 tot 1625 bezit van en bediend door de reguliere kanunniken van het Heilig Graf. Vanaf 1496 behoorde de kapel aan de priorij van Hoogcruts (1496-1797), die ze verkocht in 1625 aan de Sepulcrinessen van Visé. In 1626 richtten dezen er een nieuwe priorij op (1626-1802). Zr. M.

Decimus septimus Conventus est situs in Carolopoli, vulgo Charleville, ad fines Galliae in Hannonia, non longe a Sambre [89]).

Decimus nonus Conventus est situs in Bovina [90]), ad fines Galliae, in Provincia Hannoniae.

Vigesimus Conventus est in Baden, seu in Dominio Badensi [91]).

Vigesimus primus Conventus est situs in Marieburgo, Provincia Hannoniae, ad fines Galliae [92]).

Vigesimus secundus Conventus est situs in Marchia, ad pontem Provinciae Luxemburgensis et Dioecesis Leodiensis [93]).

Vigesimus tertius Conventus est situs Juliaci Civitate principali, Ducatus Juliacensis, quatuor leucis distante ab Aquisgrano, et a Leodio tredecim; vocaturque hic Conventus ad Domicellas Gallicanas, ac est satis celebris ob instructiones in lingua Gallica, quae in illis

HERESWITHA, *De priorij... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 278, 288, 293-294. — ID., *De Vrouwenkloosters...*, p. 148-160.

[89]) Charleville is niet gelegen in Henegouwen (Belgische provincie) aan de Samber, maar in Frankrijk aan de Maas, tegenover Mézières. Het is de hoofdstad van het canton des Ardennes, en behoorde tot het toenmalige bisdom Reims. De priorij van Visé richtte er een nieuw huis van de Orde op (1622-1792, 1817-1904). *Ibid.*, p. 138. — NUMA ALBOT, *op. cit.*

[90]) Bovina = Bouvignes (1184 Bovinis), gelegen niet in Henegouwen, maar in het graafschap en bisdom Namen, aan de westzijde van de Maas, tegenover Dinant. Het Sepulcrinessenklooster (1666-1796) werd er opgericht door het klooster van Tongeren. Zr. M. HERESWITHA, *Le Monastère ... à Bouvignes*, in : *ASAN*, LV, 1970, p. 217-261.

[91]) De markgravin M. Francisca van Baden-Baden had kanunnikessen gevraagd voor een klooster dat zij stichten wou in Baden-Baden. Ze richtte zich naar de priorij Sint-Leonhard te Aken, doch aan haar verzoek kon door dat klooster niet worden voldaan, maar wel door Ste Agathe te Luik. Het nieuw huis werd opgericht in 1670 en is zonder onderbreking blijven bestaan tot op heden. ID., *De Vrouwenkloosters...*, p. 192. — E. LACROIX, e.a., *Die Kunstdenkmäler der Stadt Baden-Baden*, Karlsruhe [Baden], s.d., p. 31, 166-179. — K. ELM e.a., *Zum 300jährigen Jubiläum des Konvents vom Heiligen Grab (1670-1970)*, [een gedenkalbum].

[92]) Heerlijkheid La Brouffe bij Pont-à-Fresne (Floreffe) in het prinsbisdom Luik, in 1546 afgestaan aan Karel V, die er een vesting bouwde : Marienbourg, Van dan af een enclave in het prisdom Luik, die bleef behoren tot het bisdom Luik. Mariembourg ligt niet in Henegouwen maar in de provincie Namen. De priorij van Sepulcrinessen (1629-1791) is hoogstwaarschijnlijk ontsproten aan de priorij van de Heilig-Graforde te Hoei. Zr. M. HERESWITHA, *De Vrouwenkloosters...*, p. 95-103.

[93]) Marchienne-au-Pont (oudtijds Marcena, Marcianis), gelegen in de provincie Henegouwen, lag toen in het prins-en bisdom Luik, dus niet in Luxemburg. De priorij van Hoei richtte er het Sepulcrinessenklooster op in 1637. Het werd opgeheven in 1798 ten gevolge der Franse Revolutie. *Ibid.*, p. 116-131.

Partibus multum praedominatur. Conventus hic est Dioecesis Coloniensis [94]).

Vigesimus quartus Conventus est positus in Novisio propre Dusseldorpium ad Rhenum, in Ducatu et Dioecesi Coloniensi [95]).

Vigesimus quintus Conventus Canonissarum est [p. 133] in Gulich, ad quem plantandum acceptae sunt Canonissae de Conventu Aquisgranensi, ut infra patebit [96]).

Vigesimus sextus est in Parisiis in Gallia, in Platea S. Germani [97]).

Vigesimus septimus est in Civitate Luina, pariter in Gallia [98]).

Vigesimus octavus Conventus earundem Canonissarum est Viersuni in Provincia Bituriensi, pariter in Gallia [99].)

[94]) Gulik = Jülich, hoofdstad van het hertogdom Gulik, in het bisdom Keulen (aartsbisdom of hoofd van de kerkprovincie van die naam). Het adellijk klooster « St-Jozef » werd opgericht te Jülich op 14 juli 1644, door vier kanunnikessen gekomen van het convent van Aken. Alvera von Virmund werd er de eerste priorin. *Ibid.*, p. 151-152. — Günther Bers, *Die Geschichte des ehemaligen Sepulchrinnerinnenkloster St. Joseph zu Jülich*, in : *Heimatkalender des Kreises Jülich*, 1959, Jülich, 1959, p. 3-28. — C. P. Lüll, *Alvera von Virmund*, Köln, 1682.

[95]) Neuss bij Düsseldorf, gelegen aan de Rijn in het hertogdom en bisdom Keulen. De reguliere kanunnikessen van Gulik richtten er een klooster op in 1654 (dat in 1802 werd opgeheven). De eerste leden waren : M. Anna von Nickel en haar twee zusters. P. Clemen, *Die Kunstdenkmäler der Rheinprovinz*, dl. III[3] : *Die Kunstdenkmäler des Kreises Neuss*, p. 86. — Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 151-152.

[96]) Het klooster onder nr. 25 van deze lijst genoemd is hetzelfde als dat genoemd onder nr. 23 ! Cfr. *supra*, p. 440, tekst vóór en vn. 94, hierboven.

[97]) Parisiis = Paris, hoofstad van Frankrijk. In 1632 vroeg de barones de Plancy aan de Sepulcrinessen van Charleville, vijf kanunnikessen af te staan om een klooster van de Heilig-Graforde te beginnen te Parijs. Het klooster werd er geopend in de voorstad St. Germain, te Belle-Chasse, in 1635. Het werd opgeheven in 1791. Cfr. M. Dumolin, *Les chanoinesses du Saint-Sépulcre ou Dames de Belle-Chasse*, in : *Bulletin de la Soc. de l'histoire de Paris et de l'Ile de France*, LXIII, 1936, p. 10-28.

[98]) Te Luynes, départ. Indre et Loire, op het goed van de hertog van Luynes de Chevreuse, was sedert 1486 een kapittel van kanunniken opgericht. De kapittelkerk lag ten oosten van het kasteel. In 1662 werd dat kapittel verplaatst naar St. Jan Baptist van Langeais. Te Luynes werd dan een vrouwenklooster (1662-1791) opgericht van de Heilig-Graforde, door de priorij Belle-Chasse te Parijs. De kanunnikenkerk werd toen parochiekerk en werd genoemd : Église de Notre Dame du Saint Sépulcre. Die kerk bestaat nog ; de kloostergebouwen ten noorden van de kerk zijn gesloopt. R. Ranjard, *La Touraine archéologique, guide du touriste en Indre et Loire*, Tours, [1930], p. 412-413. — Numa Albot, *op. cit.*, p. 38.

[99]) Vierzon, gelegen in Berry, hoofdstand van het kanton Cher, arrondissement Bourges, aartsbisdom Bourges. In 1637 ondernam de priorij van Charleville een tweede stichting. Het klooster te Vierzon begonnen in 1641, had in 1643 al de nodige toelatingen

Praedictarum Canonissarum SSmi Sepulchri, sicut et Canonicorum, reperiuntur Monasteria in Hispania : Et sic in Tirasoniensi Dioecesi, Provinciae Caesaraugustanae, in Oppido Calatao seu Calatumbio est illustris Abbatia Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri [100]). Est ibi etiam Collegium seu Conventus Canonissarum [101]), ejusdem Instituti, intra Civitatem Caesaraugustanam [102]). Et de hoc utroque testatur Pennottus, lib. 1, cap. 31 ; folio mihi 351. Sed quid de his et aliis in Hispania Conventibus actualiter scribit Noster Historicus, Florianus Buydecki [103]), Conventus Miechoviensis Custos, Gnesnensis Praepositus. Ideo de illis referendis supersedeo.

vanwege de geestelijke en wereldlijke overheid bekomen. De eerste priorin was Sr. Charlotte Martin de St. Jacques, gekozen of aangesteld voor levenslang. Het huis werd opgeheven in 1791. NUMA ALBOT, *op. cit.*, p. 38-39. — M. E. TAUSSERAT, *Vierzon. Chanoinesses du Saint Sépulcre*, in : *Mémoires de la Soc. des antiq. du Centre, XXIII, 1899-1900*, p. 127-173. Cfr. *infra*, p. 447, vn. 111.

100) Calatayud aan de Jalonrivier, in het koninkrijk Aragon, bisdom Tarazona, kerkprovincie Zaragoza. In 1144 werd, op het terrein geschonken door koning Berenguer van Aragon, een priorij van reguliere kanunniken van het Heilig-Graf (1144-1852) opgericht. De priorij van Calatayud, zetel van de Orde in Aragon, werd dit vanaf 1431 voor geheel Spanje. Zr. M. HERESWITHA, *Reguliere kanunniken, IV : Reguliere kanunniken van het Heilig-Graf*, in : *Catholica*, II, Hilversum, 1968, kol. 1400-1401. — ID., *Het verband ... in de XIIe eeuw*, in : *Anal. Praem.*, XLVII, 1971, p. 5-23. — F.B., *Los claustros de Santa Ana*, in : *Vida cristiana, XVIII*, Montserrat, 1930-1931. — M. GOLOBARDES VILA, « El Sepulcro » de Peralada, Peralda, 1955. — J. GONZÁLEZ AYALA, *Canonigos del Santo Sepulcro en Jerusalén y Calatayud*, Madrid, 1970.

101) Het vrouwenklooster « San Marco » te Calatayud, opgericht door Doña Guillerma Gil de Tarin, is mogelijk gegroeid uit het dubbelklooster van regulieren van de Heilig-, Graforde daar ter plaatse. — Zr. M. HERESWITHA, *Kanunnikessen*, in : *Catholica*, II kol. 1406. — D. C. DE ODRIOZOLA Y GRIMAUD, *Monasterio del Santo Sepulcro de N.S. Jesu Cristo de Zaragoza, Memorias historicas, Zaragoza*, 1908. — J. GONZÁLEZ AYALA, *op. cit.*, p. 109-118.

102) Te Zaragoza, gelegen aan de Ebro, in Aragon, werden door de markiezin van Navarra : Gil Lopez, (stichteres van een Sepulcrinessenklooster te Hijar ± 1300), omstreeks 1276 goederen geschonken voor een priorij van reguliere kanunnikessen van de Heilig-Graforde. Begonnen op 3 februari 1303, erkend door koning Jaime op 11 juli 1304, werd die priorij definitief ingericht op 13 mei 1306. Het klooster bestaat nog op heden. De kanunnikessen worden er doorgaans genaamd : Comendadoras del Santo Sepulcro. Zr. M. HERESWITHA, *Kanunnikessen*, in : *Catholica*, II, kol. 1406. — J. GONZÁLEZ AYALA, *op. cit.*, p. 110-117.

103) Florian Buydecki studeerde te Kraków aan de Academie, trad in de Heilig-Graforde te Miechów. Na zijn plechtige gelofte en priesterwijding studeerde hij drie jaar te Rome en promoveerde er tot doctor in de theologie. Hij werd tot apostolisch protonotarius benoemd in 1738. Teruggekeerd in de proosdij te Miechów doceerde hij bijbel-

Sicut ergo Canonicorum SSmi Sepulchri, numerantur duo milia et octoginta octo Monasteria, (ut constat ex Diplomate Guilelmi Patriarchae Hierosolymitani, et ex Instrumento authentico Frederici Episcopi Vormiensis, quod utrumque refert noster Samuel Nakielski [104]) in sua Miechovia, (p. 305). Ita Monasteria Canonissarum mirabiliter DEUS multiplicavit.

Licet autem tot Monasteria Canonicorum numerantur et adhuc plurima existant, tamen ego illa non enumero, neque recenseo, quia illa recensuit partim Samuel Nakielski in sua Miechovia, partim Gabriel Pennottus, et tandem constat amplitudo Conventuum [p. 134] nostrorum ex Bulla Honorii III ad finem hujus Opusculi adducenda. Proinde hic de solis Canonissarum Conventibus agam, caeterum non omnibus sed tantum de aliquibus, idque brevissime et compendiose.

wetenschappen aan zijn jonge ordebroeders. Dit tot 1742 ; daarna is hij in de proosdij te Gniezno, waar hij tot proost werd aangesteld in 1746. Na het overlijden van de proost-generaal M. J. P. Radlinski, in 1762, wordt hij tot diens opvolger gekozen. Hij blijft zijn mandaat uitoefenen tot aan zijn dood in 1765. Hij werd opgevolgd door zijn broer Matheus Buydecki (1765-1788). Cfr. Z. Peckowski, *op. cit.*, p. 278, 286, 293, 340, 362, 466.

104) *Supra*, p. 399, vn. 4. — Guillelmus van Meesen (Messines) (niet van Mechelen, Malines), 3de prior van het Heilig-Graf in Jeruzalem (1129), tot patriarch verkozen in 1130 : Willem I : 1130-† 27 sept. 1145. — E. De Rozières, *Cartulaire du Saint Sépulcre de Jérusalem*, Paris,, 1849, nr. 26-27, p. 47-54. — P. B. Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, Graz, 1957, p. 452. — P. Grech, *Les chanoines du Saint Sépulcre* (1099-1299), Doct. Thesis, Faculteit van Kerkelijk Recht, Toulouse, 1958, p. 103-104. — G. A. Quarti, *I Cavalieri del Santo Sepolcro di Gerusalemme*, Milano, [1960, 1962], p. 511-512, 514, 591. — Frederik, bisschop van Worms. J. P. Radlinski schrijft : Vormiensis. Stellig bedoelt hij daarmee Worms (Cfr. Vn. 116). Ook S. Nakielski, waar hij (Miechovia, p. 305) aanhaalt : « Frederici episc. Wurminensis » — De akte die S. Nakielski overneemt (*ibid.*, p. 306) is van 1380 : « Datum Wormij anno Domini MCCCLXXX, feria secunda ante festum S. Valpurgis ». Maar in officiële lijsten b.v. in de kritische uitgave van P. B. Gams, (*op. cit.*, p. 322-323) staat voor 1380 aangegeven als bisschop van Worms : Eckhard van Dersch, (bisschop van 1371 tot † 14 mei 1405. Eerst voor het jaar 1427 komt er als bisschop voor Worms een Frederik voor, nl. Frederik von Domneck, bisschop 1427-† 1 mei 1445. Diezelfde namen en data komen voor in het werk van Konrad Eubel, *Hierarchia catholica Medii Aevi* (Münster, 1913, I, p. 534). — Daaruit moet men wel besluiten dat zo S. Nakielski de akte van 1380, gegeven door Frederik in 1380, afgeschreven heeft van het origineel of van een correcte copie ervan, dit een valse akte gold ; ten ware dat er tijdens de Westerse Scheuring (1378-1417), te Worms een tweede bisschop zou hebben gezeteld, benoemd door Clemens VII, paus van Avignon (1378-1394), bisschop die de naam zou hebben gedragen van Frederik.

CAPUT XXIII

De Conventu Leodiensi, Visetensi, Carolopoliensi Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri.

Conventus Leodiensis sub titulo S. Elisabethae vulgo Bonsinfants nuncupatus, intra ipsum Leodium fundatus, est antiquissimus, celeberrimus et nobilissimus. Ex illo enim prodierunt alia Monasteria earundem Canonissarum, nempe primum Monasterium ibidem Leodii sub titulo S. Agathae, alterum sub titulo S. Valburgis, tertium in suburbio Averano Leodiensi ad Mosam, quartum in Jupilia media leuca distans a Leodio [105]). Pariter ab eodem Conventu Leodiensi S. Elisabethae originem duxerunt et alia plura Monasteria. Sed his interim omissis, agam de Conventu Visetensi et aliis.

De Conventu Visetensi.

Fundatio et initium Conventus Visetensis Canonissarum SSmi Sepulchri inchoatum fuit in fine mensis Februarii A.D. 1616. Quatuor Canonissae de Conventu Leodiensi S. Elisabethae, vulgo Bonsinfants, missae fuerunt Leodio Visetum, authoritate et cum licentia Senerissimi Ferdinandi Bavari, Principis et Episcopi Leodiensis, ad inchoandum ibidem Conventum.

Hae quatuor Canonissae Leodienses apellabantur his nominibus : prima Anna Stapelle, secunda Maria Diffius, filia natu maxima Domini Francisci Diffius, Consiliarii Senerissimi Ferdinandi Bavari. [p. 135] Hic Consiliarius tantae erat authoritatis et aestimationis apud Senerissimum Principem Ferdinandum et Episcopum Leodiensem, quod obtinuerit licentiam a praedicto Principe et a Magistratu Visetensi, ibidem aedificandi et fundandi novum Conventum Canonissarum, in quo praedicta prima Canonissa Anna Stapelle [106]) constituta fuit prima Priorissa. Idem D. Consiliarius per totam vitam suam fuit magnus

[105]) « Ste Elisabeth des Bons Enfants » (1496) is vanaf 1520 het oudste Sepulcrinessenklooster in Neder-Germanië. Alleen het klooster van « Ste Walburge » is rechtstreeks opgericht door « Ste Elisabeth des Bons Enfants » ; « Sainte Agathe » werd gesticht door de Sepulcrinessen van Maastricht ; de Engelse Sepulcrinessen op de Boulevard d'Avroy door het klooster van Tongeren ; de priorij van Jupille door die van Visé. Cfr. *supra*, p. [130-131], 436-443, vn. 73-77 en *Bijlage III*, voor p. 467.

[106]) Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters* ..., p. 134. — Id., *Anna Stapel van de H. Drieëenheid*, in : *Nat. Biogr. W.*, IV, kol. 19-21.

Patronus et Benefactor hujus novi Conventus, in quo, aliae binae suae filiae cum natu maxima, fuerunt Regulares Canonissae, nimirum Soror Catharina Diffius Viseti, et Soror Maria Elisabetha de Diffius, in Conventu dicti Ordinis fundato Carolopoli.

Tertio in Conventu Visetensi Canonissa fuit Soror Donata, satis provecta aetatis, nuncupata Soror Latomii; quarta fuit Soror Conversa nominata Maria Thour [107]). Omnes hae quatuor Canonissae ferventissimae, devotissimae, valde animosae, per totam vitam suam ardentissime laborabant pro perfectione, propagatione ac utilitate Conventus Visetensis, qui licet non habere Fundatorem specialem, tamen intra paucos annos ita est extructus, ut modo sit in statu continendi quadraginta Canonissas. In hoc Conventu Visetensi manent modo viginti quatuor Canonissae. Annui fixi proventus sunt duo milia et ducenti floreni Leodienses, praeter viginti bonuaria agrorum et pratorum, quae multum sunt cara et pretiosa, quia sita sunt in Patria Leodiensi, ubi super bona fundi, nullae solvuntur taxae. Alunt etiam sicut et in aliis Conventibus, numerum Filiarum, illuc instructionis gratia accurrentium.

Ab initio fundationis Conventus Visetensis, contigit talis gratia Dei extraordinaria, nempe quod urceus olei duravit anno integro, nocte dieque ardens [p. 136] ante Sanctissimum Sacramentum Altaris. Hic Urceus adhuc ibidem conservatur propter memoriam, et ita per literas retulit, a me requisita moderna Priorissa Visetensis [108]).

De Conventu Carolopoliensi.

Conventus Carolopoliensis initia et fundamenta posuit et inchoavit Canonissa Maria Elisabetha de Diffius A.D. 1622, et illa fuit prima Priorissa Conventus Carolopoliensis, per viginti quinque annos.

Haec Maria Elisabetha Diffius, prima Priorissa Carolopoliensis, adjuvit et contribuit ad fundandum Canonissarum Conventum Parisiensem, in suburbio S. Germani de Prez, in optimo loco, qui vocatur Gallice Bellechasis. Conventus Parisiensis prima Priorissa fuit Soror Ideletta Valteri dicta a S. Spiritu, Canonissa professa Conventus Visetensis, et rexit Conventum Parisiensem per tredecim annos, postquam anterius adjuverat Matrem piam, Mariam Elizabetham Diffius, in

[107]) *Ibid.* — Numa Albot, *op. cit.*, p. 3. — 2de Maria Diffius ; 3de Cathérine Latomi ; 4de Marie Thour. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 134.

[108]) Mère Jeanne de la Passion Craheau, priorin 1737-1766. *Ibid.*, p. 134, 143.

stabilienda fundatione Carolopoliensi, gerens officium Procuratricis, spatio duodecim annorum, nempe ab anno 1623 usque ad annum 1635.

Ad fundationem Conventus Carolopoliensis et ampliationem illius plurimum contulit V. Claudia, olim Principissa Lotharingiae, Marchionissa de Moy, Comitissa de Chaligny, quae dum relicto principatu suo, totaque fortuna amplissima, ingressa est Conventum Carolopoliensem, ibique vota Professionis emisit, tunc praedictus Conventus magis ampliatus et insignior esse caepit, ex ingressu et professione illius, et tandem ex illata dote in eundem Conventum. Unde ego in vita ejusdem Claudiae, quam reimpressi Cracoviae A.D. 1749, appellavi eam in titulo Libri : Fundatricem Conventus Carolopoliensis [109]). Non ideo, quod prima praedicti [p. 137] Conventus jecerit et posuerit fundamenta, sed potius ideo quod multum contulerit ad fundationem et ampliationem Conventus Carolopoliensis, tum ideo quia laboravit ad ampliandum Ordinem Canonicum S. Sepulchri, qui multiplicatus et ampliatus est ab eo tempore ex quo haec Principissa Claudia in eo professa est. Nam post professionem ipsius, erecta sunt octo Monasteria Canonissarum S. Sepulchri, nempe Trajecti ad Mosam, Marieburgi, Malmedii, ad S. Agatham et ad S. Valburgem in suburbio Leodiensi, Hasquiis, Tungris [110]), Parisiis i suburbio S. Germani, et Viersuni in Provincia

[109]) *Supra*, p. 438, vn. 77. Claude de Moy, comtesse de Chaligny, geboren in 1572, weduwe in april 1622. Ingetreden in de Heilig-Graforde te Charleville in 1623, geprofest op 25 maart 1626, kloosternaam : Sr. M. de Saint François, † 3 november 1627, oud 55 jaar. Numa Albot, *op. cit.*, p. 9-27. — P. C. E. M. D.I. (Père Claude E. Maillard, Jésuite) *Sepulchre de tres haute tres illustre et tres-puissante Princesse Madame Claude de Moy, comtesse de Chaligny*, [*etc.*], Charleville, Imprimerie Hubert Raoult, 1628, in 4°, 88 p. — F. Hilarion de Coste, *Les éloges et les vies des Reynes, des princesses et des dames illustres en piété, etc.*, 2 dln., Paris, 1647. In deel I, p. 455-475 : *Claude de Moy, Comtesse de Chaligny, religieuse de l'Ordre du Saint Sépulchre.* Dit stuk uit deel I werd in het latijn vertaald door M. P. J. Radliński, *Vita Claudiae, principissae Lotharingiae, Marchionis de Moy ; Canonissae reg. SS. Sepulchri, fundatricis conventus canonissarum ejusdem Instituti Carolopoli, seu in Charleville.* Cracoviae, typ. Ant. Mich. Dyjaszewski, 1749.

[110]) « Ste Agathe » en Ste Walburge » in Luik zelf, Maastricht, Hasselt (= Hasquiis) Marienbourg, Tongeren, enz., komen voor in hoofdstuk XXII, p. [130-133], 436-441. Het enige vrouwenklooster van het Heilig-Graf, in België gelegen, dat niet vermeld. wordt, is dat van Malmédy (in het prinsdom Stavelot = Malmédy, aartsbisdom Keulen), Het klooster te Malmédy (1627-1798) ontsproot aan dat van Hoei. Cfr. Zr. M. Hereswitha *Le monastère des chanoinesses régulières du Saint Sépulcre à Malmédy : 1627-1798*, in : *Bulletin de la Soc. d'Art et d'Histoire du Diocèse de Liège*, XLI, 1959, p. 97-163.

Galliae Biturgium [111]) ut patet ex vita ejusdem Claudiae Principissae Lotharingiae.

CAPUT XXIV

De Conventu Aquisgranensi Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri.

Conventus Aquisgranensis Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri nullum habuit fundatorem, sed ipsae Canonissae de Conventu Visetensi Aquisgranum venientes, ex solis eleemosynis Conventum Aquisgranensem fundarunt. A.D. 1626, qui licet postmodum, incendio casuali consumptus fuerit, tamen iterato, per solam Providentiam DEI eleemosynas subministrantem, aliud Monasterium erexerunt, quod totum patet ex literis Priorissae Aquisgranensis ad me directis, quas hic infero.

Illustrissime et Reverende Domine Generalis,

Intelleximus cum summo jubilo, a nostris Dominis Canonicis Conventus S. Crucis, cum quam speciali favore et addicta propensione, Illustrissima D. Vestra, tanquam supremum Caput Sacri Nostri Ordinis, dignetur de statu et progressu [p. 138] Monasteriorum nostrorum in hisce Regionibus ita cordialiter et affabiliter indagare; super qua peculiari gratia, nec gloriari sufficienter, nec laetari possumus. Requisita sum a praedictis Dominis Canonicis Nostris, quatenus Illustrissimae Dominatione Vestrae, pagina aliqua demississe me inserviam, de nonnullis desideratam faciam notitiam. Quapropter praesumo (quamvis ob debitam reverentiam et timorem, vix me resolvere quaeam) huic desiderio praesentibus satisfacere. Primo : requisita sum super danda informatione ratione Fundationis nostrae. Secundo : ratione proventum nostrorum. Tertio : quot numero simus. Quod concernit fundationem, nullum alium fundatorem habemus nisi quod A. 1626 quatuor pauperes Religiosae nostri Ordinis de Civitate Vise nuncupata, sex circiter horarum itinere ad hic distante, vacuis quidem manibus, plenae tamen confidentia in DEUM, huc advenerint et nostrum

111) a) Biturgium = Biturigum. Bituriges : Keltische volksstam in Aquitanië, hoofdstad : Avaricum, later Bituriges = Bourges. — b) Civitas Biturigum (Romeins), is geworden in de Frankische Tijd : pagus Bituriensis, later : bisdom Bourges, heden le Berry.

Viersuni, *supra*, p. 441, vn. 99.

Monasterium fundare caeperint, quod deinde infelici flamma exustum est. DEUS nos praeservet deinceps a simili infortunio. Ex post iterum inchoata est fabrica, adeo ut modo sat pulchrum Residentiam habemus. Quantum autem per hoc nostri proventus sint diminuti, exinde facile colligitur, quod pro hoc adificii dotes, plurimarum Juvenum Religiosarum impendi debuerint, speramus nihilominus in DEUM, quod sic nunc, cum gratioso ejus adjutorio bene extructum habemus Monasterium, ita Divina sua protectione, deinceps nobis paterne providere dignabitur. A modo vivimus (quamvis ad usque nullam superfluitatem habeamus) nihilominus in mutua charitate et unione num. 24, quae se una mecum Illustrissimae Dominationis Vestrae, Venerandissimi et Supremi Capitis Nostri, plantis substernunt Paternam benedictionem, non [p. 139] minus ac ardentissimas preces, humillime explorantes, cui pariter cum reliquis DD. Canonicis Sacri Nostri Ordinis, enixe recommendamus. Non intermittimus similiter certas consuetas preces, pro singulis Ordinis Nostri membris absolvere. In reliquo cum omni veneratione et humili observantia maneo

Aquisgrani 21 Febr. 1750. Illustrissimae Dominationis Vestrae omnimodo obediens et submissa Serva, indigna *Priorissa* [112]) *Monasterii SSmi Sepulchri* siti in Caesarea libera *Civitate Aquisgranensi*

a tergo literarum :

Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Jacobo Radlinski, S.T.D., Ordinis Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri Praeposito Generali, infulato.

Altera Epistola

ejusdem Priorissae Aquisgranensis, de Statu sui Conventus.

Licet a praefata Priorissa, juxta priores literas haberem informationem congruum, tamen ampliorem ab illis requisivi, et porrexi eidem puncta, ad quae mihi respondere deberet. Ad hanc ergo requisitionem meam, respondit mihi suis literis, quae sunt tenoris sequentis :

[112]) De brief van 25 juli, die nu volgt, is ondertekend door de priorin Maria Anna Catharina Marcken (of Morcken). Zij was de zesde priorin van « Sint-Leonhard » te Aken. Cfr. *infra*, [p. 141], 449-450, tekst vóór en vn. 115.

Illustrissime, Reverendissime, Venerandissime, Supreme Generalis Sacri Ordinis Nostri,

Glorior magnopere, quod Reverendissima Dominatio Vestra, dignata sit exiguis literis meis cum cordiali propensione respondere. Consolatur nos quoque summe, post quam ex iis intelleximus quod pro uti nos Nostrorum in Christo unitorum Ordinis membrorum, indignis nostris recordamur precibus, ita Reverendissima Dominatio Vestra uti supremus Generalis, cum suis sibi subjectis, de reciprocis firmiter nos certificet. DEUS Optimus det [p. 140] ut id Religioso Nostro incremento, juxta tradita nobis Paternam Spiritualem reflexionem cedat. Dolemus unanimiter super grandi incendio, quo mediante Ecclesia et Monasterium illorum in nihilo redactum est; benignissimus DEUS liberales ferat suppetias, ut omne damnum resarciatur.

Video praetera ardens Reverendissimae Dominationis Vestrae, nonnulla punctatim sciendi desiderium. 1mo. Ratione Fundationis Nostrae, hoc in praeteritis literis plene insinuavi, quod scilicet nullum alium Fundatorem habeamus, nisi quod Anno 1626 quatuor egenae Religiosae Ordinis Nostrae, ex Monasterio Civitatis Vise seu Viseti nuncupatae, Leodiensis Dioecesis advenientes, Monasterii nostri vacuis manibus in Divina Providentia, omnem fiduciam reponentes, in hac Caesarea libera Civitate Aquisgranensi, prima jacerunt fundamenta et habemus modo sat formose extructum Monasterium, exigue tamen ad usque dotatum.

2do. Annui nostri proventus consistunt in quibusdam parvis bonis, qui sustentationi nostrae, vix sufficiunt.,

3^{tio}. Quot attinet Ecclesiam nostram, haec non adeo magnifica, in bonis cernitur muris. Proventus nullus habet, excepta lampade coram Sanctissimo ardente, a piis Fidelibus fundata.

4to et 5to. Monasterium nostrum et Ecclesia existunt in Civitate in platea Bursznidiensi [113]) prope portam; quae Ecclesia consecrata fuit ab Illustrissimo et Reverendissimo D. Episcopo Leodiensi A. 1647, in honorem SS^{mae} Matris DEI et S. Leonardi, specialis Patroni claudorum et paralyticorum, qui dictum Sanctum ferventissime venerantur, adferentes munera, quae in necessitatem Ecclesiae expenduntur; [p. 141]

6to. De extraordinaribus casibus, nil notificare possum.

[113]) Burtscheiderstraat, nabij de poort van die naam. Kerk gewijd op 30 augustus 1647. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters...*, p. 149, 152-153.

7mo et 8vo. Utrum quis in hocce Monasterio cum spe sanctitatis obierit, gloriari nequimus, quamvis hic de mortuae Canonissae religiosissime ac exemplarissime vixerint et decesserint.

9no. Incorrupta corpora hic nulla habemus.

10mo. Speciales Reliquias pariter nullas habemus.

11mo. Quod numero simus 26, ante hac notificavi [114]), quot autem nostrae Religiosae in aliis existent Monasteriis, quidque inibi agatur est mihi ignotum, nullam enim cum illis habeo communicationem.

12mo. Gloriari possumus quod ex hoc nostro Monasterio, Monasterium in Gulich sua sumpserit primordia, de quo plura (ut minime dubito) ex eodem Monasterio, juxta petita, delata et narrata sunt.

13tio. Praeter alia Festa, devote cum Concione observantur, dies Veneris Quadragesimae, in honorem Passionis Christi, specialissime dies Parasceves, nam tunc ob Indulgentias plenarias, magnus concursus populi esse solet. Monasterium nostrum pariter non est adeo magnificus, pulchrae tamen et commodae structurae, habens sanam et salubrem undique auram.

14to. Moderna Priorissa est numero sexta ab erectione Monasterii. Prima vocabatur Clemens Dombre, magnas difficultates circa principia hujus Fundationis perpessa est, non minus et altera Priorissa, nomine Maria Vignette. Tertia vocabatur Magdalena Gvosvini. Omnes tres huc venerunt ex Monasterio Vise, fundandi hujus Monasterii causa. Quarta vocabatur Angela de Ellerbon. Quinta Catharina Gertrudis, de Imhost [115]). Hae continuo erant occupatae circa aedificium Monasterii, signanter ultima, quae medietatem ferme [p. 142] Monasterii in altum extulit, necessariisque mobilibus ditavit. Unicum restat, quo ad temporalia proventus scilicet augere, qui per multam fabricam sat sunt extenuati. DEUS nos in hoc benedicat.

15to. Omnes hic Canonissae sunt de Nobili stirpe et Familia; nullam tamen Comitissam vel Principissam habemus.

16to. Miraculosam Imaginem in Ecclesia nostra nullam habemus, tantum Indulgentias plenarias, a S. Sede Apostolica obtinuimus, quarum aliquae post septennium renovari debent; duo vero Indulgen-

[114]) Het aantal bleef bestendig tussen 20 à 30 leden. *Ibid.*, p. 156.

[115]) Priorinnen te Aken tot 1750 : 1° Clémence Dombré (Dombrez), 1626-1633 ; 2° Maria Vignette (Vingette), 1633-1650 ; 3° Magdalena Gvosvini, (Goswin (i), 1650-1662 ; 4° Angela de Ellerbon (von Ellerborn), 25 mei 1662-1689 ; 5° Cath. Gertr. de Imhost (von Imhove, -Imhoff) 1698-1717 ; 6° de priorin, M. A. Catharina Marcken, die het enkwest inzond. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters*, ..., p. 151.

tiae, scilicet pro die Parasceves et pro die 15 Julii (quae est dies Dedicationis Ecclesiae in Jerusalem), sunt perpetuae.

Humillimas agimus gratias pro ablata nobis cordicitus Ecclesia, si nos penes illam fundare et dotare dignaretur, nam nos ad id simpliciter sumus incapaces, utpote nullam hic superfluitatem habentes. Unde quamvis bona minime desit voluntas, tenuitas tamen nostra id fieri non permittit. Felices nos censeremus (nisi Polonia adeo distaret) sub tam gratioso, suavi et benevolo supremo Capite et directione, proxime vivere posse. Recommendamus nos itaque humillime, gratiosae memoriae Reverendissimae Dominationis Vestrae, ferventibus ejus precibus, et caeterorum Canonicorum, quos omnes demisse veneramur, tandem omnes insimul dulcem benedictionem humillime exposcimus gloriantes omni tempre, quod cum profundissima veneratione et submissione sumus, et permanebimus.

Aquisgrani 25 Julii 1750. Reverendissimi, Venerandissimi ac Supremi Generalis Sacri Ordinis Nostri totaliter subjectae, demissae servae ac obedientissimae Religiosae Filiae in Christo

Maria, Anna, Catharina Marcken, indigna Priorissa Monasterii ad S. Sepulchrum, S. Leonardi nuncupata hic Aquisgrani.

[p. 143] Monseigneur,

Monseigneur de Radlinski Docteur en Theologiae, et Prepose [116]) General de l'Ordre et Chanoines Reguliers du St. Sepulchre de Jerusalem, etc.

CAPUT XXV

De Conventu Trajectensi et Parisiensi.

Circa Conventum Trajectensem, tamen ab Antonio Cox, Priore Montis Calvariae seu S. Crucis, et a Priorissa Trajectensi, accepi relationem A.D. 1626 die 22 Decembris, Isabella, Clara, Eugenia, Infans Hispaniae data in Matrimonium Duci Alberto Austriaco, et conse-

[116]) Préposé = prévôt ; Ned. proost.

quenter Ducissa Brabantiae, dono gratuito dedit Canonissis in Trajecto bonuarium, ac duas Virgatas loci in Urbe, ut extruerent in isto loco Conventum; de caetero Divina Providentia est dicti Conventus Fundatrix. Prima Priorissa fuit Maria Helena de Hanckevoort [117]), veniens ex Conventu Visetensi. Communitas Conventus Trajectensis, modo constitit in viginti quinque Personis, tam Canonissis, quam Conversis.

De Conventu Parisiensi Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri.

Conventus Parisiensis Canonissarum Regularium SSmi Sepulchri habet initium A.D. 1636 die 31 [118]) Novembris. Fundatrix Illius est Illustrissima Domina Gienovefa Durfe, Ducissa de Crouy [119]). Haec Canonissas conduxit ex Conventu Carolopoliensi, quarum una vocabatur Mater Maria Dogny [120]), dicta ab Assumptione, quae octogenaria, obiit in pietatis opinione. Successu temporis ex Conventu Parisiensi, assumptae erant duae Canonissae ad plantandum alterum Conventum, in Civitate Luina [121]). Praeter hos duos Conventus, reperitur [p. 144] etiam in Gallia, 3^{tius} Conventus Viersuni, in Provincia Bituricensi [122]).

[117]) Helena de la Croix = Joanna d'Enckevoert, eerste priorin van het Sepulcrinessenklooster van Maastricht. Cfr. Zr. M. Hereswitha, *De Vrouwenkloosters* ..., p. 162-163. — Id., *Enckevoert Joanna*, in : *Nat. Biogr. W.*, III, 1968, kol. 307-310.

[118]) November telt maar 30 dagen, *31* is dus zeker foutief. Het moet zijn : *21* november. Numa Albot, *op. cit.*, p. 36 schrijft : « Les sépulcrines entrèrent dans leur nouvelle maison le 21 novembre 1636 ».

[119]) Sr. Idelette Waltery en Sr. Gillette Camart kwamen te Parijs aan in april 1635 en betrokken er een gehuurd huis. Ze raakten in grote financiële moeilijkheden, vooraleer hun het bezit van Belle-Chasse definitief werd toegekend. Op 21 juli 1636 schonk Geneviève d'Urfé, weduwe Charles de Lascaris, prins van Croy, markies d'Havre, een rente van 2000 livres als eerste fonds, en verklaarde zich de stichteres. Cfr. M. Dumolin, *Les chanoinesses du Saint-Sépulcre*, p. 13. — *Supra*, p. 441, vn. 97.

[120]) Vijf religieuzen vertrokken naar Parijs. Op 4 september 1635 duidde het Conventueel Kapittel in Charleville Idelette Waltery aan als eerste priorin van « Belle-Chasse ». Na 14 jaar dat ambt te hebben waargenomen, keerde die priorin terug naar Visé, waar zij in 1676 overleed. De andere vier leden waren : Sr. Cathérine Diffius, eerste subpriorin, waarschijnlijk in Belle-Chasse overleden ; Sr. Gillette Camart, die naar Charleville terugging in 1642 ; Isabelle d'Escannevelle, die na te hebben deelgenomen aan de stichting te Vierzon, in 1647 met de lekezuster : Françoise Foissé (of Fossé) naar Charleville terugging. — Mater Maria Dogny is waarschijnlijk Odile Doupey, in 1637 als procuratrix vanuit Charleville naar « Belle-Chasse » gezonden en op 80-jarige ouderdom overleden te Parijs. Cfr. *supra*, p. 441, vn. 97. — Numa Albot, *op. cit.*, p. 36-37.

[121] *Supra*, p. 441, tekst vóór en vn. 98.

[122]) Viersuni = Vierzon. *Supra*, p. 441, vn. 99 en p. 447, vn. 111.

Quamvis autem Conventus Parisiensis habuerit Fundatricem Illustrissimam Dominam de Crouy, tamen adeo tenues possidebat proventus, ut forsan non potuisset subsistere si Providentia Divina non suscitasset quandam spectatissimam Virginem, antiquissimae familiae, quae facta Canonissa in Monasterio Parisiensi, ipsi donavit, inscripsit et incorporavit omnia bona sua. Haec altera Fundatrix, vocabatur Mater Renata de Livenne de Verdille, dacta a S. Caecilia. Brevi post Professione tempore, electa fuit in Priorissa, gubernavitque Conventum Parisiensem plus quem quinquaginta annis, cum summa prudentia et zelo religiosae observantiae [123]). Haec relatio constat ex literis ad me scriptis a Conventu Parisiensi, sub die 2 Aug. 1753, quas, brevitatis studio, hic non insero. De reliquis Conventibus Canonissarum potero aliquid in alio libro superaddere, si DEUS vitam ulteriorem concesserit. Si autem vita deficiet, supplebunt pro me alii et majora horum facient.

CAPUT XXVI

De Conventu Juliacensi Canonissarum Regularium Sanctissimi Sepulchri.

Conventus Juliacensis habuit tale initium : Celsissimus et Illustrissimus Dominus Volfgangus, Vilhelmus, Dux et Princeps Juliacensis [124]) spiritu pietatis et benevolentiae erga Cononissas SSmi Sepulchri commotus, requisivit Priorissam, totumque Conventum Aguisgranensem, quatenus de gremio sui, mitteret aliquot Canonissas ad Civitatem Ducalem Juliacensem, eo fine et motivo, ut ibi fundarentur. Priorissa ergo, et totus Conventus [p. 145] Aquisgranensis, cum consensu Serenissimi et, Eminentissimi Archiepiscopi Coloniensis, misit Canonissam Alveram de Virmundt cum quatuor aliis Canonissis et cum assistentia multae Nobilitatis. Et ibidem Monasterium Juliacense, cum adjutorio praedicti Principis Juliacensis aliorumque fidelium, erigere incepit et tandem feliciter consummavit. Quod ipsum constat ex literis Priorissae Juliacensis ad me scriptis, de tenore sequenti :

[123]) Mère Renée de Livenne de Verdille, priorin (1658-1711). Numa Albot, *op. cit.*, p. 37, vn. 1. — Zr. M. Hereswitha, *Renée Livenne de Verdille*, in : *Hou ende Trou*, Oud-leerlingenjaarboekje, Instituut Heilig-Graf, Turnhout, 1933[1], p. 13-15.

[124]) Wilhelm Wolfgang, hertog van Jülich (= Gulik) (1614-1653). Cfr. Gulik-Kleefse Kwestie, in : Winkler-Prins, *Encyclopedie*, Brussel/Amsterdam, dl. X, 1951[6], p. 150-151.

Illustrissime et Reverendissime Domine Generalis,

Maximo cum gaudio accepimus literas ad nos transmissas a R.D. Priore S. Crucis prope Trajectum, ex quibus intelleximus quod Reverendissima Dignitas Vestra dignetur speciatim memor esse Nostrae Domus et Communitatis, quae se humilissime offert et recommendat gratiosae protectioni suae Reverendissimae Dignitatis. Ex totis viribus et cordibus illi congratulemur super suam dignissimam electionem et promotionem ad Generalatum, et precamur Omnipotentem ut Illustrissimam suam Dominationem diu conservet in constanti valetudine et prosperitate, ad majorem Gloriam nostri S. Ordinis et ad consolationem specialem nostrae Domus, quae habuit suum exordium in quatuor suis consororibus, venientibus ex Aquisgrano, in comitatu plurimorum Juliacensi Capitali Ducatus hujus nominis, A. 1644 die 14 Julii, in Festo S. Bonaventurae, de consensu S.A.SS. Archiepiscopi Coloniensis et Ducis Juliacensis, per adventum V. Alverae Baronissae de Virmundt [125]), cum Nobiluum Personarum utriusque sexus, tam affinum et consanguinearum Illustrissimae Familiae de Virmundt, quam multarum aliarum.

[p. 146] Praedictae Religiosae invenerumt hic Dominum, cujus duae Filiae susceperunt nostrum habitum, atque per hoc multum contribuerunt ad jacienda fundamenta nostrae Domus, sicut etiam deinceps quaedam Domina Vidua Baronissa de Palandt, cujus Filia pariter suscepit nostrum habitum [126]).

Jam inde ab Anno 1644 amisimus 29 Sorores et 3 Conversas, singulas mortuas in Domino morte exemplari; modo sumus numero 19 Sorores et quatuor Conversae seu Laicae. Cum Gratia DEI extruximus commodum Conventum, similiter Ecclesiam sub invocatione S. Josephi.

Acquisivimus paucas terras arabiles ac hortos, pro nostris necessariis, insuper obligatae sumus applicare dotes nostrarum Juniorum Consororum ad annuum reditum ad quatuor seu quinque in centum, sive hic in Urbe, sive super pagos, veluti admittere honestiorum et Nobilium Familiarum Filias, ad instructionem in lingua Gallica, moribis et curioso opere, seu labore manuum, idque pro honeste nostra sustentatione. Ita Caelum nobis benedicit, nihil nobis deest tam in Spiritualibus

[125]) Virmundt = Virmund. Alvera von V., dochter van Johann Vrijheer von Virmund, Heer van Neersen en Anrath, en Joh. Maria, gravin van Vlodorff. Cfr. *supra*, p. 441, vn. 94.

[126]) J. Kühl, *Geschichte der Stadt Jülich*, Jülich, 1897, 4 dln., dl. IV, p. 86.

quam in temporalibus, per suam Divinam Bonitatem et Misericordiam.

Ecce, Illustrissime Domine, Status noster et situatio praesens. Hinc humillime nos recommendamus, optamusque continuationem Vestrarum gratiarum, cum assecuratione quod illas conaturae simus promereri per preces et suffragia nostra. Ita sumus cum omni affectu, submissione ac obedientia, Illustrissime Domine.

Vestrae Reverendissimae Dignitatis, humillimae atque obedientissimae famulae, et Filiae indignae Canonissae Regulares S. Sepulchri nomine quarum subsigno.

A. M. Spalgen [127]) *Priorissa Juliacensis.*

[p. 147] a tergo literarum

Illustrissimo et Reverendissimo Domino Jacobo Radlinski Ordinis Canonicorum Regularium SSmi Sepulchri Praeposito Generali Infulato.

Continuando dicta de Canonissis Juliacensibus et Aquisgranensibus illud etiam gratae memoriae trandendum censui, quod dum Celsissimus et Reverendissimus Adamus Stanislaus Grabowski Episcopus Varmiensis [128]) S. R. Imperii Princeps et Sambiensis Supremus Terrarum Prussiae Praeses; circa Annum 1752 esset praesens Aquisgrani et Juliaci, tunc lustrando varias Basilicas et Monasteria illarum Civitatum, lustravit etiam et adiit Monasteria nostrarum Canonissarum, cum illisque disseruit de Instituto, observantia et consuetudine loci. Postquam autem a praedictis Canonissis intellexit quod non habuerint sufficientia exemplaria de Officio et propria Missa SSmi Sepulchri, statim promisit eis illa transmittere. Redux igitur in Poloniam, jussit

[127]) M. Spalgen = Anna Maria Spätgen, priorin 1734, 1750. Cfr. Gunter Bers, *op. cit.*, p. 24. — J. Kühl, *op. cit.*, p. 84.

[128]) Warmiensis = van Warmia = Ermland of Ermeland, in Pruisen. In 1234 werd dat grondgebied door paus Gregorius IX gegeven aan de Duitse Ridderorde. Op 29 juli 1234 werd het bisdom Warmia opgericht door de pauselijke legaat Willem de Modena. In 1466 werd Warmia afgestaan aan Polen, in 1772 kwam het weer aan Pruisen ; sedert 1945 is het Pools gebied. Cfr. Ernst Manfred Wermter, *Ermeland ou Ermland (dioc. Warmiensis)* in : *Dict. d'hist. et de géographie ecclés.*, t. XV, 1963, kol. 733-764, de lijst van bisschoppen, kol. 744 — Adamus Stanislaus Grabowski, episc. Vladislaviensis = Vloklawek, 15 julii 1739, episc. Warmiensis, 18 sept. 1741- obiit 15 dec. 1766. Eubel, voortgezet door R. Ritzler en P. Sefrin, *Hierarchia catholica Medii et Recentioris Aevi*, Padua, VI, 1958, p. 432. — *Ks. Stanislaw Librowski, Grabowski A. St.*, in : *Polski Slovnnik Biograficzny*, Warschau, VIII, 1959-1960, p. 478-480.

praefatum Officium et Missam SSmi Sepulchri Brunsbergae A.D. 1743 [129]) proprio sumptu reimprimi; reimpressa vero transmisit Canonissis Juliacensibus et Aquisgranensibus in tanto numero quantus sufficiebat ad usum illarum, ut constat ex literis ad me datis, A.D. 1752 die 5ta 8bris, et A.D. 1753 die 29 Martii, in quarum primis literis sic praedictus Princeps inquit: « Cum non pridem essem praesens Aquisgrani et Juliaci, inveni ibidem Canonissas Regulares SSmi Sepulchri, cum quibus disserando de Instituto, observantia et consuetudine loci, intellexi, etc, etc. ». Ex isto gloriosissimo facto praedicti Praesulis et Principis constat pietas, zelus et devotio erga Sacrosanctum Domini Nostri JESU Christi Sepulchrum et effusa liberalitas erga Canonissas Aquisgranenses et Juliacenses; proinde has virtutes DEUS Eminentissimus hono-[p. 148]-ribus, longissima vita, et tandem Regno Caelesti coronet.

CAPUT XXVII

In quo referuntur Indulgentiae recenter obtentae pro Ecclesiis Canonissarum SSmi Sepulchri, Monialium, Ordinis Canonicorum Regularium Custodum Sepulchri Dominici

Decretum

Ad humillimas preces Jacobis de Radlinski, moderni Canonicorum Regularium S. Sepulchri Hierosolymitani Custodum Ordinis Sancti Augustini Praepositi Generalis, degentis in Polonia, Sanctissimus Noster Benedictus Papa XIV, clementer indulsit ut omnes et singulae Missae, quae juxta Constitutiones ipsius Ordinis, pro anima cujuscunque Monialis ejusdem Ordinis, quae Deo in charitate conjuncta, ab hac luce migraverit, in earum obitus, vel alia die, ad quodlibet Altare Ecclesiarum eorundem Monasteriorum celebrabuntur, animae ejusmodi, pro qua celebratae fuerint, perinde suffragentur, ac si ad Altare privilegiatum celebratae fuissent. Non obstantibus in contrarium facientibus quibuscunque. Praesenti in perpetuum valituro,

[129]) Een exemplaar van het: *Officium et Missa SSmi Sepulchri*, Brunsbergae A.D. 1743, bleef tot heden onvindbaar.

voluitque Sanctitas sua hanc gratiam suffragari absque ulla brevis expeditione. Datum Romae die XXVI Septembris Anno MDCCL.

(L.S.) *Fr. Card. Portocarrero Praefectus*

A. M. Erba Prothonotarius Apostolicus, Secretarius Ordinis Canonicorum Regularium Custodum Sepulchri Dominici.

[p. 149] Decretum

Sacra Congregatio Indulgentiis, Sacrisque Reliquiis, praeposita ad humillimas preces Jacobi de Radlinski moderni Canonicorum Regularium Sancti Sepulchri Hierosolymitani Custodum, Ordinis Sancti Augustini, Praepositi Generalis, degentis in Polonia, die 3 Augusti 1750, censuit declarandum esse Ecclesias Monasteriorum Monialium Ordinis Praedicti ubicunque existentium, Indulgentia plenaria, pro Dominica secunda post Pascha, sub die prima Febr. 1749, praevio voto ejusdem Sacrae Congregationis, in omnibus et singulis Ecclesiis praedictorum Canonicorum Regularium in perpetuum concessa, pariformiter gaudere, servato in reliquis praedictae tenore concessionis. De quibus facta per me infrascriptum, ejusdem Congregationis Secretarium, die 8va ejusdem mensis, SSmo Domino relatione, Sanctitas sua votum S. Congregationis approbando, benigne annuit.

(L.S.) *Fr. Cardin. Portocarrero Praefectus.*

A. M. Erba Prothonotarius Apostolicus Secret.

Bijlage I

HEILIG-GRAFPRIORIJEN IN BELGIË ERKENNEN DE PROOST-GENERAAL VAN DE POOLSE ORDESPROVINCIE ALS GENERAAL VAN DE ORDE. DEZE BENOEMT DE PRIOR VAN LA XHAVEE TOT VICARIS- GENERAAL IN NEDER-GERMANIË

Miechów, 17 april 1676

Nos, Albertus de Pilca Korycinski, Dei et apostolice Sedis gratia Archiepiscopus Leopoliensis, Praepositus generalis Conventus Miechoviensis ordinis Canonicorum Regularium Sanctissimi Sepulchri Hiero-

solymitanae Ecclesiae et Custodum SS. Sepulchri in Collegio Miechoviensi, Cracoviensis dioecesis, etc; dominus et Fr. Petrus de Pilca Korycinski dictae generalis paepositurae Miechoviensis Coadjutor, professus SSmi D.N.D. Clementis divina providentia Papae X honoris Camerarius, Decanus Pultoviensis, etc., una cum dilectissimo Fratre nostro Domino Augustino Mathia Wolski Canonico Camenecensi, Sanctae Hedwigis Cracoviae ad ponten Regium Praeposito, per minorem Poloniam, Hungariam, Silesiam Provinciali, ac generali conventus Miechoviensis Custode, Vice-custode, Consiliariis,caeterisque Fratribus rite capitulariter Miechoviae congregatis : religiosis ac venerabilibus personis, Prioribus et Priorissis, caeterisque fratribus Ordinis nostri in Germania Inferiore existentibus, salutem et paternam benedietionem. Officii nostri esse existimavimus ut quotiescumque aliquid ad Ordinis nostri decus et emolumentum a Nobis petitur, illud prompter ac libenter concedamus. Quapropter cum dilecti in Christo filli, Dominus Libertus ab Elsrack Prior Montis Oliveti prope Leodium sub libero territorio de Herstal; Dominus Livinus Francken, Prior Sanctae Crucis; Religiosa Domina Maria de Lambotte, Priorissa Canonissarum S. Sepulchri in civitate Verviers; Domina Margarita Teresia de l'Escaille, Priorissa de Bovigne, singuli et singulae ex consensu Fratrum et Sororum dictorum Conventuum a Nobis petierint unionem cum Conventus nostro generali Miechoviensis et significaverint Nobis velle se sub nostra iurisdictione et obedientia in posterum permanere, Ecclesiae matrici Generalis conventus Miechoviensis incorporari, sub uno capite vivere, ac iisdem privilegiis quibus dictus Generalis conventus gaudet, posse gaudere, ut patet ex instrumentis authenticis super ea re confectis per Fratem Nicolaum Fastrez, conventus Montis Oliveti professum, hic in Polonia residentem, Nobis humiliter praesentatis : quorum primum inter conventuum Montis Oliveti et S. Crucis unanimiter transactum die 18 Julii anno 1675. Secundum submissio conventus de Verviers de data 19 Julii anno 1675. Tertium 26 Julii anni eiusdem, submissio conventus de Bovigne. Nos itaque justae ipsorum petitioni condigne annuentes praetactorum conventuum Fratres et Sorores pro veris et indubitatis membris canonici nostri Ordinis, praesentibus litteris, recognoscimus et declaramus in coetum ac gremium Ecclesiae matricis generalis conventus nostri Miechoviensis recipimus, unimus et incorporamus, privilegiorum ac indultorum omnium a Sede Apostolica concessorum et concedendorum communionem ipsis faciendo. Cum autem, ut eo foelicius in dicta incorporatione et obedientia nostra

persistere valeant, a Nobis postulaverint virum, a quo ex nativo spiritu secundum genium patriae regantur, ipsorum postulatis ac dictorum conventuum regimini consulentes, Dominum Libertum ab Elsrack, conventus Montis Oliveti Priorem, de cuius moribus, zelo et dexteritate Nobis abunde constat, eligimus, creamus et deputamus verum, legitimum et indubitatum nostrum Vicarium generalem in Germania Inferiore locisque vicinis super omnes et singulas domos, personas et loca ordinis nostri Ecclesiae nostrae generali subiecta, dantes et concedentes eidem Domino ab Elsrack plenam et liberam potestatem omnia et singula monasteria, prioratus ac domos ordinis nostri inibi existentes visitandi, reformandi de vita et moribus et conversatione Fratrum et Sororum inquirendi, canonice et capitulariter indicandi, Sororum domibus de Commendatoribus providendi, capitulum provinciale in districtu sui vicariatus annuatim et quoties visum fuerit intimandi et convocandi, ibique ordonandi, statuendi, faciendi quae in ordinis nostri conservationem et augmentum ac generalatus nostri cedant, caeteros Ordinis conventus generalatui nostro uniendi, amissa loca, bona et possessiones recuperandi, persona idoneas utriusque sexus ordini nostro incorporandi, novitiatum ubi visum fuerit statuendi, et caetera quae de iure, servata tamen ad Nos iudiciumque nostrum in causis gravioribus appellatione, cui dicto Liberto Vicario nostro generali ut in omnibus et singulis tanquam Nobis ipsis, tam viri Fratres quam Sorores Ordinis nostri, obediant serio et in virtute Sanctae obedientiae mandamus. Quod regimen penes eundem Libertum usque ad ejus obitum manebit, relicta post mortem ipsius libera Vicarii generalis per libera suffragia Fratribus in Belgio existentibus, una cum Abbatissis per litteras ad id concurrentibus electione canonica, idque presentibus, si deputaverimus Commissariis nostris, alioquin obtenta a Nobis, per littera Vicarii quem elegerint approbatione, quem et non alium ratum, gratum et acceptum Nos habituros pollicemur. Exhortamur etiam et instanter requirimus Praelatos omnes Ecclesiasticos Archiepiscopos, Episcopos, etc, caeterosque illustres Principes et Dominos, ut dicto Liberto circa praemissa velint assistere. Volentes insuper dicti Vicarii nostri generalis, fratrum et sororum omnium securitati consulere et pro firmiori robore eadem serie extendimus et concedimus, ut has recognitionis et concessionis litteras ab Apostolica Sede dictus Libertus ab Elsrack confirmari procuret. In quorum omnium fidem iussimus praesentes manibus propriis, sigillis, quibus in similibus utimur, communiri. Data et acta sunt haec Miechoviae in Conventu nostro generali

omnibus ut supra capitulariter congregatis. Anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto. Mensis aprilis, die decima septima ✝

Hier volgen de namen der ondertekenaars van de akte :
Albertus Comes de Pilca Korycinskij, archiepiscopus Leopoliensis, Praepositus Generalis Miechoviensis;
Frater Petrus Comes Sacri Romani Imperii de Pilca Korycinskij, Coadjutor Generalis Canonicorum Sanctissimi Sepulchri Conventus Miechoviensis, Decanus Pultoviensis, Camerarius honoris SSmi D^ni^ nostri Clementis decimi Pontificis Maximi;
Augustinus Wolski, Canonicus Camenecensis, Praepositus S. Hedwigis, Conventus Miechoviensis Custos manu propria;
Raphael Pelczenic, Vicecustos et actorum conventus Miechoviensis Notarius;
Stanislaus Lassicius S. Th. Doctor, Praepositus Bithoniensis per Podoliam provincialis Consiliarius conventus Miechoviensis;
Victorius Albertus Radsiminski S.T.D., Praepositus Prevorcensis, Russiae provincialis;
Michaël Slawinski, Plebanus Unioouviensis, Consiliarius conventus Miechoviensis;
Stephanus Wilkossowic, Praepositus Wrociziensis;
Franciscus Koschenbor, Praepositus Wrocimoniensis, Consiliarius conventus Miechoviensis;
Joannes Gongulski, Praepositus Zarnoniensis m. pr.;
Bartholomeus Niepsiowic, Plebanus Chodoniensis m. pr.;
Samuel Bubowinski, Poenitentiarius conventus Miechoviensis m. pr;
Simon Sierzijcki, artium et philosophiae Doctor m. pr., Professor et Director fratrum juniorum conventus Miechoviensis;
Joannes Pozarecki, ordinarius Concionator;
Bartholomeus Casimirus Sierzycki, Commendarius Bythoniensis;
Stanislaus Klossewic;
Hyacinthus Lutecki, Cappellanus Illustrissimi domini Coadjutoris;
Nicolaus Beldowiski, Illustrissimi Archiepiscopi Leopoliensis Capellanus;
Joannes Marinkowic, Culnae Magister;
Sebastianus Raiskij, Cantor conventus Miechoviensis et Professor;
Dominus Vieijski, infirmorum Magister m. pr.;
Antonius Zernicki, Vestiarius conventus Miechoviensis, Thesaurarius sacristiae;

Ludovicus Balkowski, Dispensator conventus Michoviensis;
Clemens Kawalozewski, sacrista minor m. propria.

Rijksarchief Luik, *Chartriers des établissements ecclésiastiques*, XIV, (Chanoines réguliers du Saint-Sépulcre),après 1685 : Carmes de La Xhavée, nº 42bis, van 17 april 1776.
Origineel. Perkament. H. 35 cm × Br. 57 cm, met plooi : 3 cm, waaraan drie hangende zegels in rood was en gesloten in metalen dozen; afgebroken snoeren.

1º, links : rond zegel Ø 7 cm, van de aartsbisschop van Lwow Albert de Pilca Korycinski met familieblazoen : strijdbijl van zilver op veld van keel en met randschrift : ✝ ALBERTUS DE PILCA KORICINSKI ARCHIEP. LEOPOLIEN. PRAEPOS. GENER. MICHOVIE.

2º, midden : scheepjesvormig zegel H. 8 cm; van de proost-generaal van Miechów, der Kanunniken Wachters van het Heilig Graf van Jeruzalem. Voorstelling : Christus verrijst uit het Graf; randschrift : RESUR.....[verder onleesbaar geworden]...

3º, rechts : rond zegel Ø 7 cm van Petrus de Pilca Korycinski, coadjutor van zijn oom, commenditaire proost-generaal Albertus de Pilca Korycinski. Voorstelling : zelfde wapenschild als zijn oom; randschrift; + PETr DE [PILCA KO]RICINS. COAD : PRAEP : MIECH : G̃NALIS CANON...R ✝ S.....[EPULCHRI]..... ....DOI.....]
Cfr. *Deux Notices*, uitgegeven door M. Willemsen in : *Publications de la Soc. Hist. en Archéol. dans le Limbourg*, Maastricht, t. XXIX, 1892, nr. 72, p. 58-62 (Copie naar twee afschriften berustend in het Heilig-Grafklooster te Bilzen)

Bijlage II

Akte van 13 april 1496 bevattende de overeenkomst gesloten op 5 september 1495 tussen het O.L. Vrouwklooster van Kinrooi en het stadsbestuur van Maaseik

Inden namen uns heren Jhesu, Amen. Bij tenor dijs tegenwoordigen openbaeren Instruments sij kenlich allen ind eyn ygelichen, Dat inden Jaer der zeliger geboirten desselffs uns heren, doe man schreijff duijsent vier hondert sessindnoegentich Inder viertiende Indictien opten dertiensten daich der maendt Aprilis, te tijene oeren of dair umbtrent voir mijddage, dpaussdomps uns alreheylichsten vaders in gode ind heren Heren Alexandren vander godtlicher voirsienichheyt dess sessden pauss van denen name, in sijnen derden jaer, In tegenwordichheyt mijns gemeynen notarij ind der getugen undergeschreven, gestaen ind verschenen in honnen propren personen der devoyt here ind priester laurencius bocholdie, Pater ind Rector der meechgden ind zusteren des convents unser liever vrouwen van Jherusalem geheyten, van Kijnre heyr komen ind in honnen name mit sekeren honnen vrunden, parthie ter eynie, ind scholten, burgemeysteren, scepenen, ind geswoeren Raedt ind mit eijn deijls vanden sessinddertich mannen dieser Stadt van Eyck, in naeme ind van weegen derselver Stadt ind hoer gantzer gemeynten, ter ander sijden parthien, ind is der vurscreven Pater ind Rectoir mitz den vurscreven sijnen vrunden van des vurgenoemden conventz ind susteren wegen opdoin geweyst, wie sij tot Kijnre zeer belasticht, beschadicht ind oeverloupen worden vanden volck van wapenen ind anderen derregelijcken r u c h t e n twillich zeer unbeqweme saken weeren van honnen meechgden ind Zusteren, sullichz dagelijxz te sullden moeten lijden ind gestaeden Ind hoen ouch nyet moegelich te conden benyemen, dair umb der vurgenoemden Pater mit sijnen vrunden in name ind van weegen des vurscreven convents, den vurgenoemden scolten, burgemeijsteren, scepenen ind Raedt mit sessinddertich mannen dair bij weesenen in name der vurscreven Stadt Eijck umb goedtz willen oijtmoedelichen gebeeden hebben ind mitz diesen bidden, dat sij verkrijgen mochten eynige beqweme playtz bynnen dieser Stadt Eijck, dair op sy tijmmeren, goede dienen ind hoen

broet wennen mochten, opdat sy uter der vurscreven unvuechtlichheijt ind oeverloup dess vurgeroirden volchz van waepenen ind anderen verdraich krijgen moegen, twillich den vurgenoemden scolten, burgermeysteren, scepenen, Raede ind der sessinddertich mannen dair inder presencien weesenen, wale eijne redeliche, godliche ind moegeliche beede heefft duncken sijn, In nae sy sich ouch dair rijplichen op beraeden hebben gehadt, ind umb dan ouch goedts dijenst te meer in dieser selver vurscreven stadt vervullet werde. Ind alsoe Godt voir ougen nyemen, heefft men den vurscreven convent gegont, dat sij sullen moegen hier inder Stadt werven ind verkrijgen eyne conventuale playtz, sich op Ass vurscreven te moegen behelpen, te weeten inder pelserstraeten Peter bexz, lenartz van Stockbrueck ind wilhems vanden Eygen guede, soe wije die inder vurscreven straeten by eyn gelegen sijn ind ouch mit sullige guede ind woensteeden dair in ind tuschen gelegen weeren, ind achter wtgaende tot der Stadt vesten ind begreep waick ganck ind gebruyck des dat vurscreven convent sich nyet under winden en sall eynigen hijnder an te doin.

Ind is der vurscreven convent van gracien consentiert dat sij eyn huijs dat nu waick haldenen is, gevrijdt hebben sullen vander waicken. In wat waickber plaijtzen sij inder vurgenoemden plaijtzen voirder verkrijgen, sullen sij die waken halden off betemelichen doin halden, mit ind gelijck den nagebueren wanneer sij hoen gegeven worden, off dat convent sall moegen guede andere beqweme off loijffliche huser inden selven qwartier deser stadt op eijnige ledige plaijtzen doin tijmmeren ind maken, die willige die vurscreven hoen waickber huser vanden waicken sij soelden moeten halden, untlasten ind qwijthalden sullen sonder argelist.

Item ass dan der vurscreven pater in name ass vurscreven versoicht ind begeirt heefft, umb bij ind an die vurscreven plaijtz, offs hoen noet weer voirder te moegen verkrijgen, laeten, scolten, burgermeysteren, scepenen, ind Raedt mit den sessinddertich mannen dair by wesenen anstaen ter tijt toe ind soe lange des te doin weer ind sij dat dan te moegen besorgen na allen besten.

Is ouch den vurgenoemden convent gegont te moegen verkrijgen drie bonner weijden umb sess koije te beweijden, mer nijet te na der stadt vesten, mer eijnen boigschut weechz dair van.

Sullen sij ouch moygen gelden off te wennen nijemen sess bonner lantz ind nijet dair boven ouch nijet te nae der stadt, dan off sij eijnich erff mit ijemants kendere inkriegen, dat in dieser banck gelegen weer,

sullen sij moegen halden ind gebruijcken, soe lange die selve kender levende weeren, ind nae doijt der selver, sullen ind moijgen eijnich van de vrunden dat erve loessen ind ter ijdeler stoppelen qwijten bijnnen sess jaeren in vuegen volgend, te wetenen, eijn bonre zavel lants mit vijfftiene golden Rijnsgulden koirforster moenten off guet valore dair voir, eijn bonner leijm lants mijt vijffindtwintich ind eijn bonre groesen off weijden mit eijninddertich der selver gulden, ind altoyss na pondts belanck dat des erffs weer, ind ouch mit sulliger beteringen an tselve erve gelacht weer, ind dat ter taxaciën vanden gericht scolten ind scepenen dieser vurscreven stadt van Eijck.

Item sall dat vurscreven convent geven vander vurscreven plaijtzen inder pelserstraeten gelegen, voir hoer actijnsen vanden genen sij bennen den selven honnen vurscreven convent gebruijckend weeren, sonder eijnige argelist dair inne te keren dieser stadt Eijck dess jairs ingelden, tijene horns gulden. Dairvan der ierste taildaich vallen sall op sint Remeyssdaich des heyligen busschopen in den jaer duysent vierhondert ind seven ind noegentich, ind alsoe voirt van jaer te jaer ind ten selven dage. Ind hier mit sullen sij gevreijdt sijn van vorderen derre gelijcken lasten. Ind is den selven convent gegont, dat sij sullen moegen loessen die vurscreven tijene horns gulden ind qwijten sess der vurscreven gulden miet hondert der selver gulden, gelijck diese Stadt Eijck ouch den gueden luijden hoere jairgulde te voirdagen verkocht heefft.

Item van voirder jairgulde in pechterijen, off anderen erffgueden sij verkrijgend wurden, boven die vurgenoemde plaijtzen benne der vurscreven stadt Eijck, sullen sij geven gelden ind betalen moeten van honnen gueden.

Item ist consentiert dat men dat vurscreven convent beschudden ind beschermen sall in allen dingen gelijck anderen ingeseetenen ind dair inne doin soe voele te behulp dieser Stadt mogelijck sijn sall. Ind ist vurwarde dat tvurscreven convent noch nijemant van honnen wegen, hier inder Stadt, noch in hoeren bewende, stroe noch messt gelden en sall. Ind in diesen ind in aller dat vurscreven steyt, is an allen sijden vertegen ind renunciert op allen excepciën, frauwe, bedroch ind argelijst, geijstliche off werlicher rechten ind gerichten dairmede men beletthen mocht eijnige vanden pointen vurscreven, welliger pointen, vurwarden ind condiciën, gelijck die alle inne gueder meynigen geschijet ind an allen sijden belijefft sijn, hebben der vurscreven Pater ind Rector in name ind tot behueff des vurscreven conventz, ind ouch

scolten, burgermeijsteren, scepenen ind Raedt mit eijn deijll vanden voirgeroirden sessinddertich mannen in namen ind van wegen der vurscreven Stadt Eijck, hoeren ingeseetenen ind toegehoerigen tot behueff allen den geenre dijent angeijt offte angaen mocht toe eijniger tijt van mij notaris undergescreven begeert gemaict te hebben eijn off meer instrument off instrumenten inder bester formen. Ind sijn diese dingen geschiet bijnnen der vurscreven Stadt Maijsseijck inden vijoleth ind dieser stadt Raetzhuijss, inden jaer spaussdomps, indictiën, dage ind oere bovengescreven, dair sijn bij oenen ind angeweijst, eirssame ind bescheijden manns personen, die Erwerdige Heren here Reijner vander moijst alias vander Cuijlen, deecken der collegen unser liever vrouwen kircken tot Alden Eijck in here herman vanden Ertwech, Canonnick der selver kircken, Pastoir tot Elen, Deecken christianitatis der conciliën tot Eijck, Dierick Didden van Oeteren mit voele ind meer anderen gueder mannen des creessdomps van luijtglijck getuijgen dair bij geroijpen sonderlinghlijk ind gebeeden.

Et ego Arnoldus de campo alias vander monneken de Eijck supra mosam leodiensis diocesis publicus sacra imperiali auctoritate necnon venerabilis curie leodiensis notarius juratus, qui premissis omnibus et singulis dum sic ut praemittitur fierent et agerentur unacum praenominatis testibus presens fui eaque sic fieri vidi et audivi. Hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum exinde confeci et in hanc publicam formam redigi, subscripsi, signoque meo solito et consueto signavi. In robur et veritatis testimonium omnium et singulorum praemissorum rogatus et requisitus.

Arnoldus de Campo not. publ.

Ind want wijr Pater, matersse, meechden in zusteren ind gants convent vurscreven lijen ind bekennen alle saken, beeden, vurwarden ind geloijfften soe ass die inden vurscreven instrument beschreven staen, geschiet sijn. Ind umb dan ouch te meirden sieckerheijt willen, soe hebben wijr unsen conventz siegell miet unser aller willen ind weeten, hijer under an dess notaris teijcken ind subscripsie gehangen. inden jair voer inden instrument gescreven. In der maendt Septembris des sessden daichz. Ind soe dan wijr scolte, bugermeysteren, scepenen, geswoeren Raedt ind eijn deyls van den sessinddertich mannen dijeser Stadt Maijsseijck ouch lijen ind bekennen sullich inden vurscreven instrument ind notaris brieff begrepen ind geschreven gāntz, gehele ind altemaele mit unser aller ind der gantzer gemeijnten dieser Stadt willen ind weeten, belijefft, toegegangen ind geschiet is, soe hebben

wijr ouch des toe getuge, dieser selver stadt siegell ad causas under an tvurscreven instrument ind notaris brieff, bij ind an den vurscreven conventuale siegell doin hangen. Inden jair ind maendt ter stont vurscreven opten achtden daich der selver maendt.

STADSARCHIEF MAASEIK, *Charter nr. 14.* Origineel. Perkament, h. 39 cm × br. 46 cm, met plooi van 4.8 cm, waaraan twee hangende (beschadigde) zegels :

links : spitsbogig zegel in bruin was, H. 5.2 cm × Br. 3 cm, van het eerste vrouwenklooster van het Heilig Graf in Neder-Germanië, gevestigd te Kinrooi (1480-1495), te Maaseik (1495-1520). Randschrift : [ET SIGILLUM] CO[N]VENTUS ORD[IN]IS SANCTISSIMI SEPULCHRI IN KIN[RODE] [1]). In het schild : het Heilig Graf met het patriarchaal kruis van Jeruzalem. —

rechts : zegel, in groen was, ongeveer rond, ø 2.2 cm, van de stad Maaseik. Twee takken van een eikeboom delen het schild in drie delen ; in elk dezer delen een Malthezer kruis. Randschrift : [EYCK] SUPRA[MOSAM SIGILLUS OPPIDI].

Op de rugzijde van de akte, van latere hand : Tusschen dat convent van Kinre, off onser liever vrouwen cloester genampt, ende die stadt, 1496, nº 14.

— De *beginletter van de akte* is een versierde I, circa 18 cm h., 1/3 van de linker marge van het perkament beslaande.

— Onder de tekst van de eigenlijke akte staat links het signum van de notaris : een zeshoekige ster in een cirkel, met in de tussenruimten van de tekening en aan de eindpunten van de ster zijn monogram. Rechts staat zijn handtekening.

Turnhout, Heilig-Graf Zr. M. HERESWITHA (G. Froedure).

[1]) M. HENDRICKX, *Maaseik 1496. Het zegel van het O.L. Vrouwklooster van Kinrooi* : in : *Limburg*, XLVIII, 1969, 94-95. — H. JANSSEN-AERTS, *Aantekeningen over het verleden van Kinrooi*. Maaseik (1953), 53-59.